

Interreg - IPA CBC

Croatia - Bosnia and Herzegovina - Montenegro

ER²=S²

**PRIRUČNIK
ZA RADNE TERAPIJE ZA DJECU I
ODRASLE SA POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU**

Projekt je sufinansiran sredstvima EFRR i IPA II fondova Evropske unije.

www.interreg-hr-ba-me2014-2020.eu

Priručnik za radne terapije za djecu i odrasle sa poteškoćama u razvoju – digitalno izdanje

Autori: Meldina Ugarak, Dženita Mahalbašić, Dejana Varnica, Miluša Žugić

Izdavač: Agencija za razvoj općine Tešanj TRA doo

Urednik: Dženita Mahalbašić

Ilustracija: Dženita Mahalbašić

Posebna zahvala pripada našim partnerima

- *Udruženje za pomoć licima ometenim u psihofizičkom razvoju (UZPD) Nikšić,*
- *Osnovna škola Josipa Matoša Vukovar i*
- *JU Centar za djecu i odrasle osobe s posebnim potrebama Zeničko-dobojskog kantona Zenica,*

Želimo iskreno da se zahvalimo na vašoj neumornoj podršci i predanom doprinosu tokom stvaranja Priručnika za radne terapije za djecu i odrasle osobe sa poteškoćama u razvoju. Vaša stručnost, entuzijazam i posvećenost ovom projektu - ER2=S2 (Jednakost, poštovanje, prava = Društveno zadovoljstvo) - bili su od suštinskog značaja za uspješno ostvarenje ciljeva.

Vaša podrška je bila ključna u stvaranju ovog priručnika koji će služiti kao vrijedan alat za poboljšanje kvaliteta života osoba s posebnim potrebama. Uz vašu velikodušnost, ova inicijativa postala je moguća i pridonosi unapređenju pristupa i podrške ovoj važnoj zajednici.

Još jednom, veliko hvala na vašoj dragocjenoj podršci i angažmanu. Vaša predanost je bila neizmjereno važna za ostvarenje ovog projekta.

Agencija za razvoj općine Tešanj TRA

Ova publikacija je proizvedena uz podršku Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Agencije za razvoj općine Tešanj TRA doo i ni u kojem slučaju se ne može smatrati odrazom stavova Evropske unije.

SADRŽAJ

1. O PROJEKTU	4
1.1. O PARTNERIMA NA PROJEKTU	5
1.1.1 Agencija za razvoj općine Tešanj TRA doo- Vodeći partner	5
1.1.2 Osnovna škola Josipa Matoša	6
1.1.3 Udruženje za pomoć licima ometenim u psihofizičkom razvoju UZPD	7
1.1.4 JU Centar za djecu i odrasle osobe s posebnim potrebama Zeničko-dobojskog kantona Zenica.....	8
2. RADNO-OKUPACIONE TERAPIJE I NJIHOV ZNAČAJ U PODRŠCI OSOBAMA SA POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU	10
2.1 Ciljevi priručnika i način korištenja.....	11
3. TERAPIJE RAZVIJENE KROZ PROJEKAT	12
3.1 RADNA TERAPIJA KROZ POLJOPRIVREDU	12
3.2 RADNA TERAPIJA KROZ UZGOJ BILJA	14
3.3 RADNA TERAPIJA KROZ IZRADU SVIJEĆA	15
3.4 RADNA TERAPIJA KROZ IZRADU SUVENIRA.....	16
3.5 RADNA TERAPIJA KROZ RAD NA CNC MAŠINAMA I IZRADA SUVENIRA.....	18
3.6 TERAPIJA PODRŠKE ZA ŽIVOT U ZAJEDNICI U NIKŠIĆU	25
3.7 MUZIKOTERAPIJA	28
3.8 PODRŠKA ZA ŽIVOT U ZAJEDNICI U OKVIRU JU CENTAR ZENICA	29
3.9 TERAPIJE KROZ SPORT I PLES	30
4. IGRE BEZ GRANICA	34
4.1 Regionalne igre „Sportom do jednakosti“ u Tešanju	34
4.2 Igre bez granica u Zenici	36
4.2 Igre bez granica u Vukovaru	38
4.3 Igre bez granica u Nikšiću	39
4.4. Eko akcija „Igraj, sadi, rasti“	40
4.5 Sportki kamp za djecu sa poteškoćama u razvoju.....	41
5. DODATNE AKTIVNOSTI U OKVIRU PROJEKTA	43
5.1 Neke odrednice Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Zeničko-dobojskog kantona	44

1. O PROJEKTU

Institucije socijalne zaštite u prekograničnom području (Hrvatska-Crna Gora-Bosna i Hercegovina) koje se bave osobama, posebno djecom sa smetnjama u razvoju obično djeluju lokalno ili na regionalnom nivou, ali samo unutar svoje države. Saradnja i internacionalno umrežavanje takvih institucija još nije razvijena. Sa ciljem da se podjele i razmjene najbolje prakse institucija koje se bave ovom problematikom u prekograničnom prostoru, kreiran je projekat pod nazivom „Jednakost, Poštovanje prava = Društveno zadovoljstvo“, odnosno, skraćeno „ER2=S2“. Kodni broj projekta je: HR-BA-ME421. Projekat je odobren na prioritetnoj osi “Poboljšanje kvaliteta javnih usluga u zdravstvu i socijalnoj zaštiti” u okviru Drugog poziva za dostavu prijedloga za Inter-reg IPA Program prekogranične saradnje Hrvatska-Bosna i Hercegovina-Crna Gora 2014-2020, a sufinansiran je sredstvima fondova Europske unije.

Partneri na projektu su: Agencija za razvoj općine Tešanj kao vodeći partner (Bosna i Hercegovina), Osnovna škola “Josip Matoš” Vukovar (Republika Hrvatska), Udruženje za pomoć licima ometenim u psihofizičkom razvoju Nikšić (Crna Gora) i JU Centar za djecu i odrasle osobe s posebnim potrebama Zeničko-dobojskog kantona Zenica (Bosna i Hercegovina).

Vremenski okvir trajanja projekta je: 01.02.2021. - 30.11.2023., 34 mjeseca. Ukupna financijska vrijednost projekta je: 472.436,90 €. Iznos bespovratnih EU sredstava: 620.765,10 €. Postotak EU sufinansiranja iznosi: 85% odnosno 527.650,32 €.

Fokus projekta su osobe i djeca sa poteškoćama u razvoju i njihove porodice, kao jedna od najosjetljivijih socijalnih kategorija u društvu. Kroz projekat su vođene aktivnosti na poboljšanju tehničkih i ljudskih kapaciteta institucija koje se bave ovim pitanjima, a radilo se i direktno sa osobama i djecom sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama. Institucije i organizacije za socijalnu zaštitu dobile su potrebne alate i opremu za unaprjeđenje kvaliteta i sadržaja njihovih usluga. S druge strane, osobe sa posebnim potrebama i njihove porodice uključene su u radne terapije koje će im omogućiti stvaranje nove dodatne vrijednosti. Kroz dugački niz sadržaja organiziranih i realiziranih tokom dvije godine trajanja projekta, ostvaren je glavni cilj projekta - unaprjeđenje socijalne i zdravstvene zaštite za osobe sa smetnjama u razvoju kroz uvođenje novih inovativnih instrumenata socijalne zaštite, a zajedničke projektne aktivnosti u budućnosti će doprinjeti daljem povezivanju, saradnji, prenošenju znanja i dobrih praksi među socijalnim institucijama u prekograničnom prostoru.

Specifični ciljevi projekta su: povećanje tehničkih i ljudskih kapaciteta institucija za aktivan rad sa djecom sa smetnjama u razvoju u prekograničnom području, stvaranje dodatnih prihoda za porodice kroz radne terapije za djecu sa smetnjama u razvoju, povećanje svijesti o socijalnoj brizi i inkluziji djece sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica u društvene tokove, unaprjeđenje tehničkih uslova, vještina i kompetencija osoblja u institucijama i organizacijama socijalne zaštite.

Očekivani projektni rezultati su: unaprjeđeni tehnički uslovi, vještine i kompetencije osoblja u institucijama i organizacijama socijalne zaštite, poboljšani ekonomski status i uspostavljene radne terapije za porodice i djecu sa smetnjama u razvoju, te unaprjeđena socijalna inkluzija djece i odraslih sa smetnjama u razvoju.

1.1. O PARTNERIMA NA PROJEKTU

1.1.1 Agencija za razvoj općine Tešanj TRA doo- Vodeći partner

TRA d.o.o. Agencija za razvoj općine Tešanj osnovana je 2009. godine. Od samog osnivanja, TRA radi na izgradnji imidža konkurentne lokalne zajednice općine Tešanj, kao "Sredine poslovne izvrsnosti u kojoj je ugodno biti građanin, u kojoj je zadovoljstvo biti radnik i u kojoj je poželjno biti poduzetnik-investitor", kroz privlačenje investicija i unaprjeđenje kvaliteta života građana. TRA d.o.o. Agencija za razvoj općine Tešanj djeluje na ispunjavanju ciljeva sadržanih u Strategiji razvoja općine Tešanj 2018-2022/2027 i potiče ekonomski, društveni i okolinski pametan uključiv i održiv razvoj. TRA d.o.o. radi na koncipiranju ekonomskog rasta općine Tešanj kao najmanjeg zajedničkog imenitelja sljedeća 4 faktora: kadrovi, kapital, tehnologija, prirodni resursi. Aktivnosti TRA d.o.o. Agencije za razvoj općine Tešanj su strukturirane u sljedećih 8 područja rada:

1. Projektni menadžment (fondovi domaćih i inostranih donatora);
2. Baze podataka, istraživačke analize, stručne studije i statistički pokazatelji;
3. Javno privatni dijalog i Savjet za lokalni ekonomski razvoj;
4. Promocija privrednih potencijala, teritorijalni marketing, privlačenje investicija i poticaj izvozu;
5. Obuka i obrazovanje;
6. Ruralni razvoj i poljoprivreda;
7. Zaštita okoliša i čistija proizvodnja;
8. Energetska resursna efikasnost

Agencija za razvoj TRA d.o.o. je imala ključnu ulogu kao vodeći partner i aplikant u projektu za djecu sa poteškoćama u razvoju, okupljajući ostale partnere radi ostvarenja zajedničkih ciljeva.

Njihova bogata ekspertiza u projektnom menadžmentu pokazala se neophodnom za koordinaciju svih aktivnosti projekta. Zahvaljujući svom iskustvu, Agencija je efikasno planirala, organizirala i nadzirala svaku fazu projekta.

Kao stručnjaci u poljoprivredi, Agencija je pružila neprocjenjivu podršku korisnicima projekta kroz savjete i smjernice za poljoprivrednu proizvodnju. Njihovo znanje o uzgoju u zatvorenom prostoru, poput plastenika, omogućilo je porodicama sa djecom sa poteškoćama da postignu uspješne rezultate i stvore prihode.

Ekonomsko osnaživanje porodica bila je ključna komponenta projekta. Agencija je omogućila porodicama da postanu samoodržive kroz poljoprivrednu proizvodnju, čime su smanjili ovisnost o vanjskoj podršci.

1.1.2 Osnovna škola Josipa Matoša

Osnovna škola Josipa Matoša u Vukovaru jedina je samostalna škola za učenike s većim teškoćama u razvoju u Vukovarsko - srijemskoj županiji. U školu se upisuju djeca s lakim, umjerenim i težim intelektualnim teškoćama te poremećajem iz spektra autizma, a za koju je Upravni odjel za obrazovanje i društvene djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije donio rješenje kojim se određuje školovanje u posebnoj odgojno - obrazovnoj ustanovi (članak 65. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi i članci 8. i 9. Pravilnika o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju). Upisno područje Osnovne škole Josipa Matoša u Vukovaru čine gradovi i općine s područja bivše Općine Vukovar, ali se upisuju i učenici s područja cijele Vukovarsko-srijemske županije.

Osnovna škola Josipa Matoša svojim cjelokupnim odgojno-obrazovnim radom usmjerena je na razvijanje kompetencija kod učenika s teškoćama u razvoju, a u skladu s njihovim interesima, sposobnostima i mogućnostima. Temeljna vizija škole je osiguravanje svih uvjeta za cjeloživotno učenje osoba s teškoćama u razvoju/osoba s invaliditetom, od najranije životne dobi do treće životne dobi. Škola i njezini djelatnici su usmjereni na sjecanje kompetencija koje su potrebne osobama s teškoćama u razvoju / osobama s invaliditetom za njihov samostalni život, a koje će im omogućiti da budu sretni i zadovoljni. Misija škole jest stalno razvijanje novih i proširivanje postojećih edukacijsko-rehabilitacijskih sadržaja za sve dobne skupine osoba s teškoćama u razvoju / osoba s invaliditetom i njihove roditelje odnosno skrbnike (rana intervencija, predškolski i osnovnoškolski odgoj i obrazovanje, radna izobrazba). Dan škole se obilježava 15. svibnja na Dan obitelji, a geslo škole je „Ja želim, ja mogu“.

Škola je osnovana 1970. godine pod nazivom Specijalna osnovna škola u Vukovaru, kao samostalna škola. Prvi ravnatelj Škole bio je gospodin Josip Matoš, čijim je zalaganjem došlo do osnivanja Specijalne osnovne škole u Vukovaru, čije ime danas ponosno nosi. Škola je započela s radom u rujnu školske godine 1970/1971. Formirano je 12 razrednih odjela od I. do VIII. razreda s ukupno 134 učenika. Tada su školu polazili i učenici s graničnim i lakim intelektualnim teškoćama koji su narednih godina integrirani u redovne škole. Školske godine 1990/1991. školu su polazila 42 učenika, a zaposlenika je bilo 25 (10 učitelja defektologa, 9 stručnih suradnika - pedagog, psiholog, socijalni radnik, logoped i 5 mobilnih defektologa, te tajnik, računovođa, spremačica, kuharica, domar - ložičar i ravnatelj). Posebna značajka škole bio je upravo mobilni tim defektologa, odnosno edukacijskih rehabilitatora, koji su pružila stručnu podršku učenicima s teškoćama u razvoju i učiteljima u redovnim školama, a prema njihovim potrebama.

Škola ima dvije školske zgrade, glavnu zgradu te pomoćnu zgradu koju je tijekom školske godine 2010/2011 Vukovarsko-srijemska županija, kao tadašnji osnivač škole, otkupila i obnovila, a koja se nalazi u neposrednoj blizini glavne zgrade. Pomoćna školska zgrada svečano je otvorena u ožujku 2014. godine, čime su se značajno proširili kapaciteti Škole te osigurali primjereni uvjeti za boravak i rad s djecom s teškoćama u razvoju. Glavna školska zgrada ima 8 specijaliziranih učionica, sportsku dvoranu, kabinete za edukacijskog rehabilitatora, logopeda i psihologa, tri učionice za produženi stručni postupak, učionicu domaćinstva, blagovaonicu, školsku kuhinju i druge prateće prostore. Pomoćna školska zgrada ima 5 specijaliziranih učionica, knjižnicu, senzornu sobu te druge prateće prostore. Od 2019. godine osnivačka prava nad školom preuzeo je grad Vukovar.

Škola surađuje s različitim ustanovama, udrugama i organizacijama u Republici Hrvatskoj ali i u inozemstvu koje rade s djecom i mladima s teškoćama u razvoju. Dosad je samostalno ili uz suradnju s

različitim partnerima prijavila i realizirala više nacionalnih i međunarodnih projekata (IPA, ACES, Erasmus+). Svi projekti su prvobitno usmjereni na podizanje kvalitete odgojno-obrazovnog rada s učenicima, ali i na profesionalni razvoj učitelja i stručnih suradnika te pružanje podrške roditeljima. Glavni projektni tim škole čine ravnateljica, računovotkinja te nekoliko visoko motiviranih djelatnika škole (edukacijskih rehabilitatora, logoped, psiholog). Ovisno, o potrebama svakog projekta, formira se prošireni projektni tim za konkretni projekt, te se po potrebi uključuju i vanjski suradnici i pridruženi partneri. Škola i dalje planira organizirati i usmjeravati odgojno-obrazovni rad u skladu sa suvremenim trendovima u edukacijskoj rehabilitaciji, te uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja i grada Vukovara kao osnivača škole, a u cilju osiguravanja kvalitetnog odgoja i obrazovanja učenika s većim teškoćama u razvoju, svrsishodnog profesionalnog razvoja djelatnika te primjerene podrške roditeljima.

1.1.3 Udruženje za pomoć licima ometenim u psihofizičkom razvoju UZPD

NVO UZPD je nevladina organizacija koja postoji od 1991.godine. Pruža različite servise podrške i osnažuje osobe sa invaliditetom za ravnopravan život u zajednici. Bavi se i zastupanjem njihovih prava.

VIZIJA Udruženja je da su sve osobe sa invaliditetom uključene u društvene tokove, ispoštovana prava osoba sa invaliditetom a njihovi uslovi života na zadovoljavajućem nivou, pristupačna sredina i jednake mogućnosti za sve.

MISIJA našeg udruženja je da sva djeca i omladina ometena u razvoju imaju kvalitetan život, obrazovanje u skladu sa njihovim mogućnostima, odgovarajuću medicinsku zaštitu i njegu, kao i da učestvuju ravnopravno u svim sferama života.

CILJEVI su:

- kvalitetniji život lica sa smetnjama u razvoju, njihova integracija i socijalizacija, zajedničko druženje i igra
- obezbeđivanje što bolje zdravstvene zaštite
- uključivanje u redovne škole i vrtiće

Podržavamo socijalni a ne medicinski pristup osobama sa invaliditetom

Osnivači su Inkluzivne mreže za Jugoistočnu Evropu. Članovi su više mrežnih organizacija, IRIS, BDIF, ENIL, Koalicije NVO Saradnjom do cilja, osnivači više mreža i smatraju ih jednom od najuspješnijih NVO na području Nikšića i šire. Postoji razvijen volonterski servis i stalnih 10 volontera. Zaposleni kadar čine 12 lica, od čega 1 osoba sa invaliditetom, a ostalo su logoped, dva psihologa, učitelji, vaspitač, fizioterapeut, sportski trener, knjigovođa, vozač i magistar socijalnog rada...

Kroz partnerski projekat realizovane su mnoge radne terapije putem kojih su osobe sa invaliditetom ojačale svoje kapacitete, stekle potrebnu rutinu, nova znanja i praksu. Podrška za život u zajednici, muzikoterapija, radna terapija za pravljenje suvenira, fizioterapija i terapija igrom bile su ključne za osobe sa invaliditetom u protekle tri godine. Organizovane su igre bez granica u tri države a naš grad i Udruženje bili su domaćin za preko 80 osoba sa invaliditetom, koji su pokazali svoje sportske i muzičke vještine u fer plej nadmetanju. Nabavljena je i značajna oprema koja će služiti za održivost organizacije i za povećanje radnih potencijala osoba sa invaliditetom. Ostvarena je dobra saradnja sa partnerskim organizacijama, koja će biti polazište za neke nove projekte, događaje i socijalne usluge i razmjenu znanja i iskustava.

1.1.4 JU Centar za djecu i odrasle osobe s posebnim potrebama Zeničko-dobojskog kantona Zenica

JU Centar za djecu i odrasle sa posebnim potrebama je jedina ustanova u Zeničko dobojskom kantona koja sprovodi projekte od strane IPA fonda. Projekat pod nazivom „ER2=S2“ dolazi od skraćenica ključnih riječi projekta a to su;

Equality (Jednakost), Respect (poštovanje), Rights (prava), Social (društven), Satisfaction (zadovoljstvo) Puni naziv projekta je Equality, Respect, Rights = Social Satisfaction ili Jednakost, Poštovanje, Prava = Društveno zadovoljstvo.

Partneri na projektu su Agencija za razvoj općine Tešanj TRA kao vodeći partner (BiH), Osnovna škola Josip Matoš Vukovar (HR), Udruženje za pomoć licima ometenim u psihofizičkom razvoju Nikšić (CG) i JU Centar za djecu i odrasle osobe s posebnim potrebama Zeničko-dobojskog kantona Zenica (BiH).

Realizacija je trajala od 2018 godine i sve do kraja mjeseca novembra 2023 godine ,u sklopu projekta formiran je projektni tim na čelu sa projektnim menadžerom mr.sci Meldinom Ugarak koja je zaposlenica Ustanove a koja je Koordinator svih poslovnih jedinica u Ustanovi. Pored zaposlenice Ugarak na projektu su bili uključeni i Edukator rehabilitator Erna Šišić inače voditelj Dnevnog centra Tešanj, Edina Bukva u svojstvu Psihologa iz Dnevnog centra Visoko, Socialna radnica Aiša Smailagić iz Dnevnog centra Visoko i Okupacioni terapeut Senad Garić zaposlenik iz Dnevnog centra Tešanj.

Strateški cilj je bio uključivanje institucije socijalne zaštite u prekograničnom području (Hrvatska-Crna Gora-BiH) koje se bave osobama (posebno djecom) sa smetnjama u razvoju koje obično djeluju lokalno ili na regionalnom nivou, ali samo unutar svoje države. Saradnja i umrežavanje takvih institucija između ove 3 države još uvijek nije razvijena i ovo je odlična prilika za poslovnu saradnju kroz prizmu socialne zaštite.

Ustanova je ušla u projekat sa ciljem razmjene najbolje prakse institucija koje se bave ovom problematikom u prekograničnom prostoru (eng. crossboard area -CBA). Fokus projekta su odrasli i djeca s poteškoćama u razvoju i njihove porodice kao jedna od najosjetljivijih socijalnih kategorija u društvu. Kroz projekat se radi na poboljšanju tehničkih i ljudskih kapaciteta institucija koje se bave ovom populaciom, a radi se i direktno sa osobama i djecom sa poteškoćama u razvoju i njihovim porodicama.

Obzirom da naša Ustanova implementira socijalnu zaštitu ovaj projekat nam je olakšao da dođemo do potrebnih alata i opreme za unapređenje kvaliteta i sadržaja njihovih usluga. S druge strane, naši korisnici i njihove porodice bili su uključeni u period malo više od 2 godine u radne terapije koje su im omogućile stvaranje novi životnih vrijednosti a Ustanovi dodatne vrijednosti kroz spektar usluga.

Ušli smo u projekat IPA fonda prioritarno radi unapređivanja socijalne i zdravstvene zaštite za osobe sa poteškoćama u razvoju i kroz uvođenje novih inovativnih instrumenata socijalne zaštite. Zajedničke projektne aktivnosti su doprinijele povezivanju, saradnji, prenošenju znanja i dobre prakse među socijalnim institucijama iz prekogranične saradnje.

Naša vizija je bila da kroz projekte Europske unije maksimalnim trudom, kompetencijom i zalaganjem, čuvajući integritet svakog pojedinca, dostignemo stepen socijalne pravde svih osoba na području našeg djelovanja, koji će osigurati ljudsko dostojanstvo uz minimum sredstava za život dostojan čovjeka i zasigurno smo uveliko uspjeli u tome .

Uzimajući u obzir da Ustanova nema sredstva za unaprijeđenje kvaliteta rada i nabavku savremenih aparata kao i obuku savremenih metoda za zaposlenike osim preko projekata tako da smo prinuđeni bili i do sada da apliciramo na razne javne pozive. Ustanova je kroz realizaciju ovog projekta obezbjedila zavidna sredstva.

U toku 2022 godine realizovao se dio trećeg periodnog izvještavanja i cijeli četvrti izvještajni period koji smo fokusirali na organizaciju graničnih igara. Nakon susreta sa partnerima, odlučeno je da se prve utakmice organizuju u Bosni i Hercegovini i organizuju u Zenici 25. maja 2022. godine. Nakon toga u Hrvatskoj, u Vukovaru 21. juna 2022. a posljednji u Crnoj Gori, Nikšić 29. septembra 2022. godine.

2. RADNO-OKUPACIONE TERAPIJE I NJIHOV ZNAČAJ U PODRŠCI OSOBAMA SA POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Osobe sa smetnjama u razvoju suočavaju se sa jedinstvenim izazovima u svakodnevnom životu. Njihove potrebe za podrškom, razvojem vještina i poboljšanjem kvaliteta života često zahtijevaju poseban pristup. Radna terapija se pojavljuje kao ključna disciplina u pružanju neophodne podrške i pomoći ovim osobama. Ova terapija ima za cilj da omogući osobama sa smetnjama u razvoju da žive ispunjenije, produktivnije i srećnije.

Definiranje radno-okupacione terapije

Radna terapija je oblast zdravstvene zaštite koja se bavi evaluacijom, planiranjem i realizacijom aktivnosti u cilju poboljšanja funkcionisanja pojedinca u svakodnevnom životu. Ova terapija je posebno prilagođena osobama sa smetnjama u razvoju, koje mogu imati različite nivoe poteškoća u fizičkom, emocionalnom, socijalnom i kognitivnom razvoju.

Razvojne smetnje: Razumijevanje osnovnih koncepata

Da bismo shvatili važnost radne terapije za osobe sa smetnjama u razvoju, prvo moramo definisati smetnje u razvoju. Ovo je širok pojam koji obuhvata niz stanja, uključujući autizam, Downov sindrom, cerebralnu paralizu i druge dijagnoze. Poteškoće u razvoju utiču na različite aspekte života, uključujući komunikaciju, motoričke sposobnosti, nezavisnost i socijalizaciju.

Uloga radne terapije

Osnovna svrha radne terapije je omogućiti osobama sa smetnjama u razvoju da postanu što samostalnije i funkcionalnije u svakodnevnom životu. Terapeuti rade na razvoju vještina kao što su fine i krupne motoričke vještine, komunikacija, samostalnost u obavljanju osnovnih aktivnosti i socijalne vještine. Također, terapija može pomoći u smanjenju stresa i poboljšanju emocionalnog blagostanja.

Metode i tehnike u radnoj terapiji

Proces radno-okupacione terapije počinje procjenom individualnih potreba i mogućnosti svake osobe sa smetnjama u razvoju. Na osnovu ove procjene, terapeuti razvijaju individualni terapijski plan koji se fokusira na postizanje specifičnih ciljeva. Terapija može uključivati različite aktivnosti i vježbe, uključujući terapiju igrom, vježbe jačanja mišića, korištenje tehničkih pomagala i komunikacijskih tehnika.

Inkluzivne aktivnosti za razvoj vještina

Radna terapija igra ključnu ulogu u podršci osobama sa smetnjama u razvoju. Ova terapija je usmjerena na razvoj vještina i poboljšanje kvalitete života za sve one koji se suočavaju s izazovima u svom razvoju. Kroz pažljivo prilagođene aktivnosti i individualne terapijske planove, osobe sa smetnjama u razvoju imaju priliku da razviju svoje potencijale i postignu veći stepen samostalnosti.

Osim što direktno utiče na korisnike, radna terapija takođe pruža podršku porodicama i negovateljima. Obuka i savjeti terapeuta pomažu porodicama da bolje razumiju potrebe svojih najmilijih i da pruže adekvatnu podršku kod kuće. Ovo stvara siguran i podržavajući okvir za sveukupni razvoj osoba sa smetnjama u razvoju.

Zaključno, radna terapija ima izuzetno važnu ulogu u poboljšanju života osoba sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica. Njen pristup, koji se fokusira na razvoj vještina, inkluzivne aktivnosti i podršku cjelokupnom razvoju, čini je neprocjenjivim resursom za ove pojedince, pomažući im da ostvare svoj

puni potencijal i postignu veći stepen nezavisnosti i sreće. Radna terapija je most ka inkluzivnom društvu, gdje svako može doprinijeti zajednici i osjećati se prihvaćenim.

Važnost inkluzivnih pristupa i saradnje sa članovima porodica

Značaj inkluzivnih pristupa i saradnje sa članovima porodice izuzetno je važan u podršci osobama sa smetnjama u razvoju. Inkluzivnost stvara osnovu za razvoj samopouzdanja, društvenih vještina i različitosti, omogućavajući osobama sa invaliditetom da budu dio zajednice. Kroz saradnju sa porodicama, terapeuti mogu bolje razumjeti potrebe klijenata i pružiti personaliziranu podršku. Inkluzivne aktivnosti podstiču zajednički angažman i integraciju, stvarajući okruženje podrške. Iako postoje izazovi i predrasude, inkluzivni pristupi i saradnja sa porodicama omogućavaju poboljšanje kvaliteta života osoba sa smetnjama u razvoju i doprinose izgradnji inkluzivnijeg društva.

2.1 Ciljevi priručnika i način korištenja

Edukacija i informacije: Priručnik je namijenjen da pruži osnovne informacije o radno-okupacionoj terapiji i inkluzivnim pristupima osobama sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama. Ovo uključuje razumijevanje osnovnih principa terapije, važnost inkluzivnosti i prednosti rada sa porodicama.

Smjernice za praktičnu primjenu: Priručnik pruža praktične smjernice i primjere inkluzivnih aktivnosti koje se mogu koristiti za unapređenje razvoja vještina osoba sa smetnjama u razvoju. Ovi konkretni primjeri pomažu terapeutima, edukatorima i porodicama da stvore okruženje podrške za svoje članove.

Podsticanje saradnje: Priručnik naglašava važnost saradnje sa članovima porodice kao ključnog faktora u procesu podrške osobama sa smetnjama u razvoju. Daje smjernice o tome kako uspostaviti i održavati efikasnu komunikaciju sa porodicama.

Prevazilaženje izazova: Ovaj priručnik se bavi i preprekama i izazovima sa kojima se suočavaju osobe sa smetnjama u razvoju, kao i predrasudama i stereotipima. Pruža informacije o tome kako se nositi s ovim izazovima i kako raditi na njihovom prevazilaženju.

Način korištenja ovog priručnika prilagođen je različitim ciljnim grupama. Terapeuti, edukatori i rehabilitatori mogu koristiti priručnik kao referencu za razvoj i implementaciju inkluzivnih programa. Porodice osoba sa smetnjama u razvoju mogu koristiti priručnik kako bi bolje razumjeli terapiju svojih voljenih i pružili podršku kod kuće. Osim toga, priručnik može poslužiti kao alat za obuku i obrazovanje u oblasti razvojnih teškoća i inkluzivnih pristupa za šire društvo. Korištenjem ovog priručnika cilj je poboljšati kvalitet života osoba sa smetnjama u razvoju i promovirati inkluzivno i raznoliko društvo.

3. TERAPIJE RAZVIJENE KROZ PROJEKAT

3.1 RADNA TERAPIJA KROZ POLJOPRIVREDU

Ovaj vid radne terapije pomaže osobama na području općine Tešanj, koje imaju poteškoće u razvoju, a ujedno i njihovim porodicama, da unaprijede svoj način i kvalitet života. Takve osobe na taj način postaju radno aktivne i društvene. Počinju da žive zdrav i dinamičan način života, razvijaju se njihove psihomotorne aktivnosti, emocionalno jačaju i razvijaju interes za rad i igru. Terapija je osmišljena na način da ljudi sa poteškoćama u razvoju svoju svakodnevnicu unaprijede sa aktivnostima rada u području poljoprivrede, sa fokusom na plasteničku proizvodnju. Radna terapija kroz poljoprivredu kod ovakvih osoba razvija osjećaj korisnosti i produktivnosti u društvu, što za posljedicu također razvija osjećaj ličnog zadovoljstva i uspjeha. Osobe sa poteškoćama u razvoju kroz ovaj vid radne terapije integrišu se u život, u društvenu zajednicu, nauče kako da vode brigu o sebi, kako da obaveze izvrše u određenom roku i sl. Rad se dakle, odvija u plastenicima. Osobe sa poteškoćama u razvoju u plasteniku, pod monitoringom roditelja i stručnog lica tj. inženjera poljoprivrede, sade sadnice paradajza, paprike, zelene salate, luka. Uče kako u plasteniku da naprave podignute gredice, kako bi mogli mladi luk da sade, zatim uče kako da u istom plasteniku okopavaju usjeve, kako da sade kulture kroz malč foliju i sl.

Broj porodica sa članovima sa poteškoćama u razvoju : 41

Broj korisnika sa poteškoćama u razvoju uključenih u radnu terapiju kroz poljoprivredu: 41

Broj članova porodice uključenih u radnu terapiju kroz poljoprivredu: 41

Fotografija 1 Dodjela i instalacija plastenika

Fotografija 2 Edukacija roditelja o plasteničkoj proizvodnji

U okviru ove radne terapije organizovana je i besplatna obavezna obuka o izgradnji i održavanju objekata zaštićenog prostora (plastenička proizvodnja) za roditelje djece sa poteškoćama u razvoju. U toku obuke govorilo se o izgradnji i održavanju objekata zaštićenog prostora (plastenika), oprema, sistemi proizvodnje povrća – proizvodnja u zemljištu, đubrenje, priprema tla (pH karakteristike, struktura, PVK) za sjetvu i sadnju, preporuke za popravku pH vrijednosti tla, proizvodnji zimskih i ljetnih povrćarskih kultura u plastenicima, vazdušnim uslovima plastenika (temperatura, zagrijavanje plastenika, količina vlage), količina svjetlosti u plasteniku, proizvodnji

zimskih povrtlarskih kultura (proizvodnja zelene salate, špinata, mladog luka), proizvodnji ljetnih povrtlarskih kultura (paradajz, paprika). Roditelji su istakli kako im je ova obuka dobrodošla, da su dosta novih informacija usvojili i naučili.

Fotografija 3 Edukacija članova porodice o plasteničkoj proizvodnji

U okviru aktivnosti projekta, porodicama s članovima s poteškoćama u razvoju izvršena je distribucija sadnog materijala za ljetnu i zimsku sadnju. Ova inicijativa omogućuje pripremu za sezonski

Fotografija 5 Podjela sadnog materijala

Fotografija 4 Savjetovanje o plasteničkoj proizvodnji na terenu

uzgoj povrća, pružajući kontinuiranu podršku poljoprivrednom uzgoju tijekom cijele godine. Porodice su educirane o specifičnostima ljetne i zimske sadnje, proširujući svoje znanje o uzgoju hrane. Osim ekonomske koristi kroz smanjenje troškova

kupovine, aktivnosti sadnje biljaka doprinose i jačanju zajedništva te imaju pozitivan emocionalni učinak na članove porodice. Time se potiče samostalnost, podržava radna terapija kroz poljoprivredu te pridonosi općem blagostanju porodice.

Savjetovanje o plasteničkoj proizvodnji na terenu je posebno prilagođena podrška porodicama čiji članovi imaju poteškoće u razvoju. Ova vrsta podrške pruža stručnu pomoć i edukaciju direktno na mjestu uzgoja.

Kroz osobni pristup, stručnjaci pružaju korisne savjete o svim fazama uzgoja unutar plastenika - od odabira optimalnih biljnih vrsta do tehnika sadnje, brige o usjevima te rješavanja eventualnih problema. Osim tehničke podrške, ovo savjetovanje pruža i emocionalnu podršku, jačajući samopouzdanje porodici te ih potiče da razvijaju vlastite vještine u poljoprivrednoj proizvodnji. Kroz ovu podršku, porodice stiču

ne samo znanje o plasteničkom uzgoju već i samopouzdanje i ohrabrenje za uspješno vođenje vlastitih plastenika, što značajno utječe na njihovu samoodrživost i kvalitetu života.

Fotografija 6 Prinosi u plastenicima naših korisnika

3.2 RADNA TERAPIJA KROZ UZGOJ BILJA

Program radne terapije kroz uzgoj bilja, sproveden u okviru projekta ER2=S2, obuhvatio je dve edukacije - edukaciju za uzgoj začinskog i aromatičnog bilja te edukaciju za izradu svijeća i sapuna. Edukaciju za uzgoj začinskog i aromatičnog bilja pohađalo je 11 učesnika, među kojima su bilo 7 roditelja, 3 učitelja i 1 pomoćnik u nastavi. Učilište za obrazovanje odraslih "Dabro" sprovelo je obuku, koja je obuhvatala teorijski i praktični deo, nakon čega su polaznici dobili certifikat i opremu za samostalan uzgoj bilja.

Cilj edukacije bio je osposobiti roditelje, učitelje i pomoćnike u nastavi koji rade sa učenicima sa većim teškoćama u razvoju za samostalnu proizvodnju začinskog i aromatičnog bilja. Ova obuka imala je za svrhu osnaživanje polaznika i podsticanje

Fotografija 8 Sadnja začinskog bilja

Fotografija 7 Edukacija roditelja o uzgoju začinskog bilja kroz praktične primjere

primene stečenih znanja i veština u svakodnevnom životu. Značajna vrednost edukacije ogledala se u inkluzivnom pristupu, gde su učestvovali i učenici - deca roditelja koji su se obučavali, ukupno osam učenika. Ovaj pristup omogućio je obuhvat roditelja, učitelja i njihove dece, omogućujući primenu stečenih veština unutar školskog okruženja i u porodici.

Fotografija 9 Edukacija roditelja o uzgoju začinskog bilja kroz praktične primjere

Značaj ovakvih programa ogleda se u osnaživanju roditelja, podršci obrazovnom procesu dece sa teškoćama u razvoju, ali i pripremi učenika za samostalan život. Nakon završetka obuke, učenici će biti osposobljeni za aktivno učešće u radno-okupacionim aktivnostima vezanim za uzgoj bilja. Ovakav pristup omogućuje učenicima da razvijaju veštine, osećaju se vrednovano i integrišu se u proces proizvodnje zajedno sa svojim roditeljima. S druge strane, osnaženi roditelji dobijaju dodatnu podršku za ekonomsku korist i uključivanje svoje dece u svršene radno-proizvodne aktivnosti unutar porodice. Ovakvi programi ne samo da podstiču ekonomsku korist već i doprinose emotivnom i

socijalnom razvoju dece sa poteškoćama u razvoju, stvarajući inkluzivno i podržavajuće okruženje za njihov razvoj.

3.3 RADNA TERAPIJA KROZ IZRADU SVIJEĆA

Fotografija 10 Korisnici u procesu izrade svijeća

potreban pribor i materijal za samostalnu proizvodnju svijeća i sapuna.

Kao i kod edukacije za uzgoj začinskog i aromatičnog bilja, cilje je bio osposobiti roditelje za samostalnu izradu svijeća i sapuna, a u kojoj bi sudjelovala i njihova djeca, učenici OŠ Josipa Matoša. Stoga su u praktičnom dijelu edukacije sudjelovali i učenici škole, odnosno djeca roditelja uključenih u edukaciju. Također, na taj način se zaokružilo pristup u radu, aktivnosti proizvodnje svijeća i sapuna učenici su primijenjivali i u školi, sa svojim učiteljima, i kod kuće sa svojim roditeljima. Na sličan način, kao i kod edukacije za uzgoj začinskog i aromatičnog bilja, i učenici su stekli vještine potrebne za sudjelovanje u procesu proizvodnje svijeća i sapuna, a koje mogu primijenjivati i u školi i kod kuće. S druge strane, roditelji su dodatno osnaženi za uključivanje svoje djece u radno-proizvodne aktivnosti unutar obitelji, a koje mogu u isto vrijeme i kreativne i terapijske i ekonomski korisne za obitelj.

Fotografija 13 Edukacija korisnika

Jedan od odgojno-obrazovnih ciljeva školovanja učenika s većim teškoćama u razvoju je njihova priprema za što samostalniji i svrhovitiji život. Kroz praktične i korisne edukacije usmjerene prvenstveno na njihove roditelje, ali i učitelje, i sami učenici su pripremani za primjenu radno-proizvodnih vještina i u školi i kod kuće, a koje im mogu pomoći da se osjećaju korisnim i produktivnim, te na taj način, kroz radno-okupacione aktivnosti (i terapiju) budu jednakopravni i zadovoljni članovi obitelji i zajednice u kojoj žive.

Edukacija za izradu svijeća i sapuna bila je namijenjena prvenstveno roditeljima ali i učiteljima koji rade s učenicima s većim teškoćama. Edukacija se sastojala od teorijskog i praktičnog dijela, a provelo ju je učilište za obrazovanje odraslih „Dabro“. Sudjelovalo je 12 polaznika, od kojih 8 roditelja, 3 učitelja i 1 pomoćnik u nastavi. Nakon završetka obuke svi polaznici su dobili uvjerenja o završenoj edukaciji te

Fotografija 11 Edukacija roditelja o izradi svijeća i dodjela materijala

Fotografija 12 Edukacija roditelja i korisnika

Fotografija 14 Finalni proizvodi radne terapije izrade svijeća

3.4 RADNA TERAPIJA KROZ IZRADU SUVENIRA

Radna terapija kroz izradu suvenira obuhvatala je četiri odrasle osobe s invaliditetom i četiri člana njihovih porodica tokom perioda od šest mjeseci. U okviru terapije, grafički dizajner pružao je podršku u kreiranju izgleda suvenira i raznih rukotvorina, koje su učesnici proizvodili. Radionicu je vodila eksterna stručnjakinja pedagog, Bojana Durutović, koja je organizovala rad, pružala podršku i obezbeđivala potrebne obuke. Učesnici su se obučavali za rad na mašini za šivenje, mašini za štešovanje, kao i za rukovanje kružnim nožem za sečenje tekstila. Kroz obuku, izrađivali su platnene cegere, male ukrasne kese, te su koristili termopresu sa ploterom za preslikavanje raznih motiva na tekstilnim proizvodima.

Fotografija 15 Proces izrade suvenira od tekstila

Pored tekstila, koristili su materijale poput gipsa i gline za pravljenje suvenira sa motivima iz Crne Gore, uključujući zdjele, pepeljare, sličice s motivima prirode, suvenire sa izgledom crnogorskih kuća i koliba, kao i različite oblike životinja. Takođe su izrađivali čestitke od različitih vrsta papira i "tihu knjigu", koja služi kao didaktičko-edukativni materijal za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju. "Tiha knjiga" izrađena je od filca, u kojoj su ušiveni razni predmeti, motivi, brojevi i slova, pružajući djeci priliku da vježbaju prostorne odnose, prirodne pojave, matematičke operacije, pisanje, i slično.

Fotografija 16 Izrada suvenira od drugih materijala

Kroz ovu terapiju, učesnici su razvijali grafomotoričke sposobnosti, preciznost, spretnost i kreativnost. Ova radna terapija im omogućuje da nastave sa usavršavanjem u izradi suvenira i rukotvorina, pružajući im priliku da unaprijede svoje vještine i nastave razvijati svoje talente u ovom polju.

Radna terapija kroz izradu suvenira ima značajan uticaj na osobe s poteškoćama u razvoju iz više aspekata. Ovaj oblik terapije pruža niz benefita koji doprinose njihovom emocionalnom, fizičkom i mentalnom blagostanju:

1. **Razvoj vještina:** Ova terapija omogućava razvoj različitih vještina kao što su grafomotorika, preciznost, spretnost i kreativnost kroz rad s različitim materijalima i alatima. Ovo je posebno bitno za osobe s poteškoćama u razvoju jer im pruža priliku da razviju i unaprijede svoje motoričke i koordinacijske sposobnosti.
2. **Samopouzdanje i osnaživanje:** Kroz ovaj oblik terapije, osobe s poteškoćama u razvoju stvaraju proizvode vlastitim trudom i kreativnošću. Kada vide rezultate svog rada, to može značajno doprinijeti razvoju njihovog samopouzdanja, osjećaja vrijednosti i samostalnosti.
3. **Socijalna inkluzija:** Ova vrsta terapije često se provodi u grupnom okruženju, omogućavajući osobama s poteškoćama u razvoju da interaguju s drugima, razvijaju socijalne vještine, grade prijateljstva i stvaraju veze unutar zajednice. To im pomaže u integraciji u društvo i smanjenju osjećaja izolacije.
4. **Edukativna vrijednost:** Izrada suvenira različitih oblika od različitih materijala, uključujući i didaktički materijal poput "tihih knjiga", pruža priliku za učenje i razvoj različitih vještina. Ovo je posebno korisno za osobe s posebnim potrebama, pružajući im priliku da se angažiraju i uče kroz praktičan rad.
5. **Samoizražavanje:** Ova terapija omogućava osobama s poteškoćama u razvoju da se izraze na kreativan način. Kroz izradu suvenira, oni mogu prenositi svoje misli, osjećaje i ideje na materijal, što je često važan način za komunikaciju za one koji imaju teškoće u verbalnom izražavanju.

Sve ove komponente zajedno doprinose poboljšanju kvaliteta života osoba s poteškoćama u razvoju. Kroz ovu terapiju, oni ne samo što stvaraju fizičke proizvode, već stiču i vještine, samopouzdanje i osnaživanje koje imaju dugotrajan pozitivan uticaj na njihov životni put.

3.5 RADNA TERAPIJA KROZ RAD NA CNC MAŠINAMA I IZRADA SUVENIRA

Radna terapija kroz rad na CNC mašinama i izradu suvenira predstavlja inovativan pristup podršci osobama s poteškoćama u razvoju. Ovaj program pruža jedinstvenu mogućnost da se koristeći visokotehnološke alate stvaraju suveniri, istovremeno omogućavajući razvoj vještina i podizanje samopouzdanja kod korisnika.

Fotografija 17 Obrada suvenira izrađenih na CNC mašini

Kroz radionice korisnici su razvijali motoričke, kognitivne i kreativne sposobnosti. Korisnici u ovoj radionici drveta i rad na CNC mašinama učestvovali su u grupnoj terapiji sa njihovim vršnjacima a neke terapije su bile u paru sa njihovim roditeljima. Shodno njihovim psiho- fizičkim sposobnostima dobivali su nove vještine, opismenjavanje, rad na pažnji, koncentraciji, vježbe fine motorike, grube motorike, komunikacija, socijalizacija, osjećaj korisnosti i djelovanja. Učenje nečeg novog.

Općenito ono što ostvarujemo u radionicama su drugi pristupi terapiji, i kroz nove metode stvaraju se prilike za ostvarivanje novih osnaživanja i novih ciljeva. Sam ulazak u

grupu je jedan podsticaj za korisnika.

Ovo je bila vrlo zanimljiva i korisna radionica za korisnike koju je prošlo oko 240 korisnika i 200 roditelja. Kako su se radionice odvijale iz dana u dan divili smo se njihovoj hrabrosti i kreativnosti u radu sa drvetom i CNC mašinama. Kako u našem svakodnevnom radu kreativnost je pored znanja naša glavna prednost tako su i proizvodi koje smo osmišljali i pravili bili neopisivo lijepi, korisni i pomicali su naše i njihove granice. Pored smjeha i uživanja u radionici naučili su nešto novo i korisno zajedno sa svojim vršnjacima i roditeljima gdje se zasigurno vratio osjećaj samopuzdanja. Ove radionice su nam bile odličan primjer kako umjetnošću i tehnologijom poboljšati dobrobit i vještine djece i odraslih sa poteškoćama.

Kao terapeuti koristimo svaku priliku usmjeriti za njihovo napredovanje, ponavljam shodno kapacitetu psiho - fizičke sposobnosti. Radno okupacione terapije osposobljavanje pojedinih korisnika (kojima opšte stanje dozvoljava), da im upravo ove radionice budu prvi koraci pri odabiru eventualnog mogućeg zanimanja.

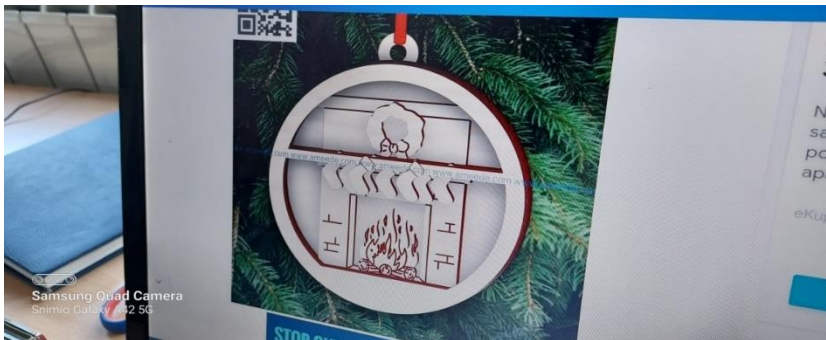
Svi korisnici koji su se upoznali sa radom na CNC mašinama kao i sa finalnim proizvodima imali su priliku da kroz radnu okupaciju upoznaju sve vrste materijala, repromaterijal (i dr.) Kroz prikaz faza koje smo prošli sa njima može se steći bolji uvid u samu terapiju i to kako slijedi;

- **Početna Faza-** istraživanje proizvoda CNC mašine

Na internetu, na nekoj od dostupnih besplatnih web stranica, naučili smo ih da preuzmu gotove vektore (kasnije proizvode), pronađu željeni proizvod, koji obrade i dobiju gotov proizvod CNC mašine.

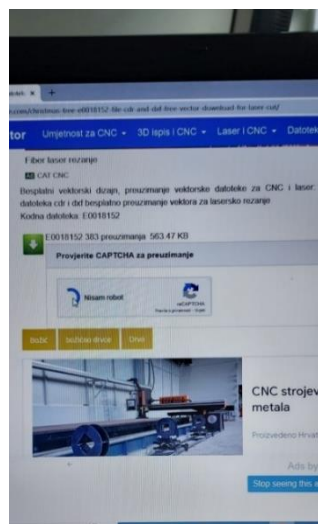
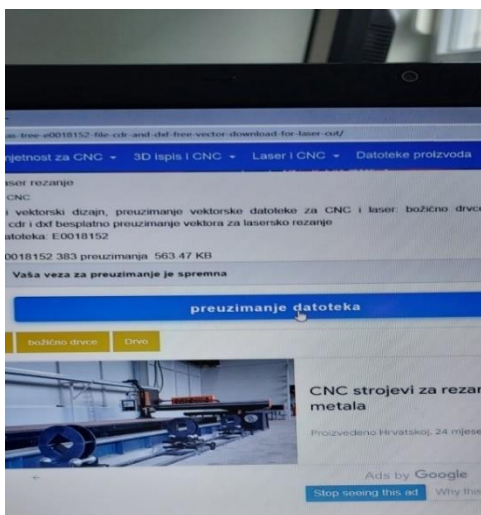

Fotografija 18 Istraživanje dizajna za suvenire

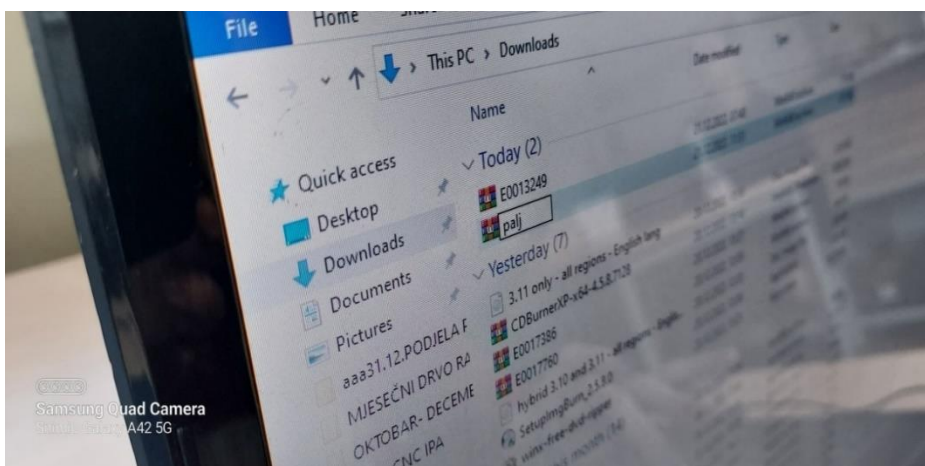
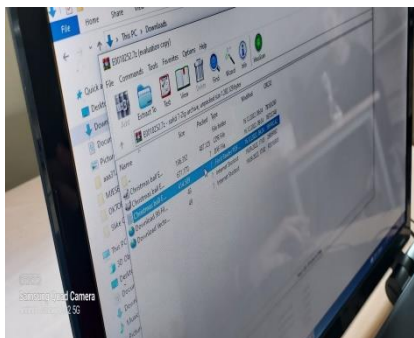
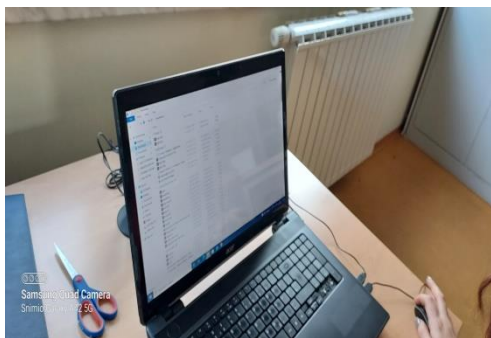

- **Faza 2-** Pronađeni proizvod preuzimaju, na web stranici, taj postupak je pojednostavljen, tačno označenim ikonama koje im omogućavaju, brzo preuzimanje u kraćem izdanju.
- **Faza 3-** Preuzeti vektori u pohrani računara

Preuzeti vektori, nalaze se u računaru, te se u ovoj fazi, kao jedan oblik fajla nalaze u hard memoriji, i kao takvi se moraju prebaciti na odgovarajući program (RD works), koji je instaliran na našem računaru, pomoću kojeg vršimo doradu i finaliziranje naših vektora, na preuzetom slobodnom fajlu. Te se u preuzetim fajlovima, mijenja naziv proizvoda, radi lakšeg upravljanja i radi konačne oznake, datog fajla.

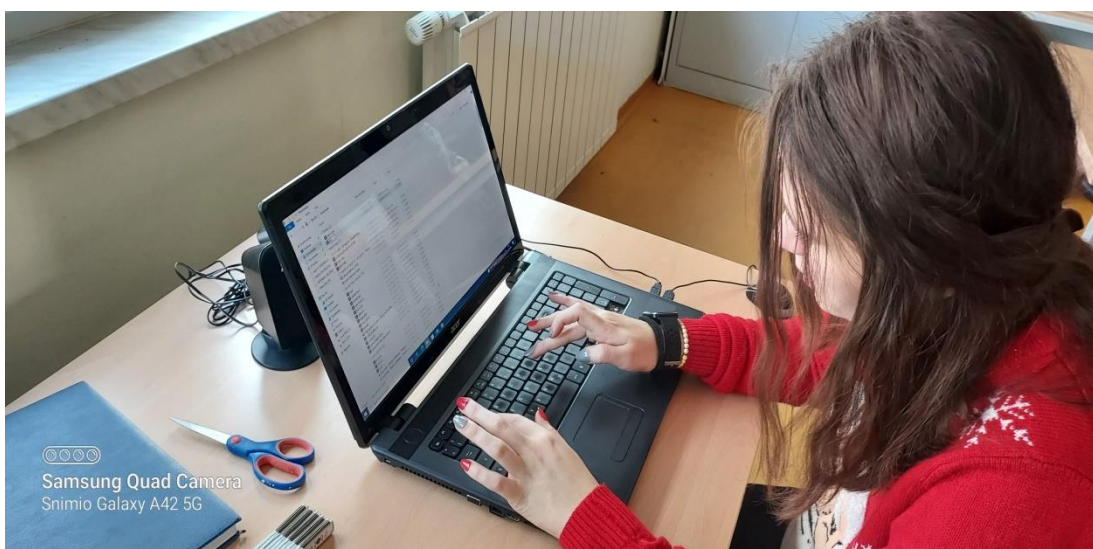

Fotografija 19 Ilustracija načina preuzimanja vektora za konačan proizvod.

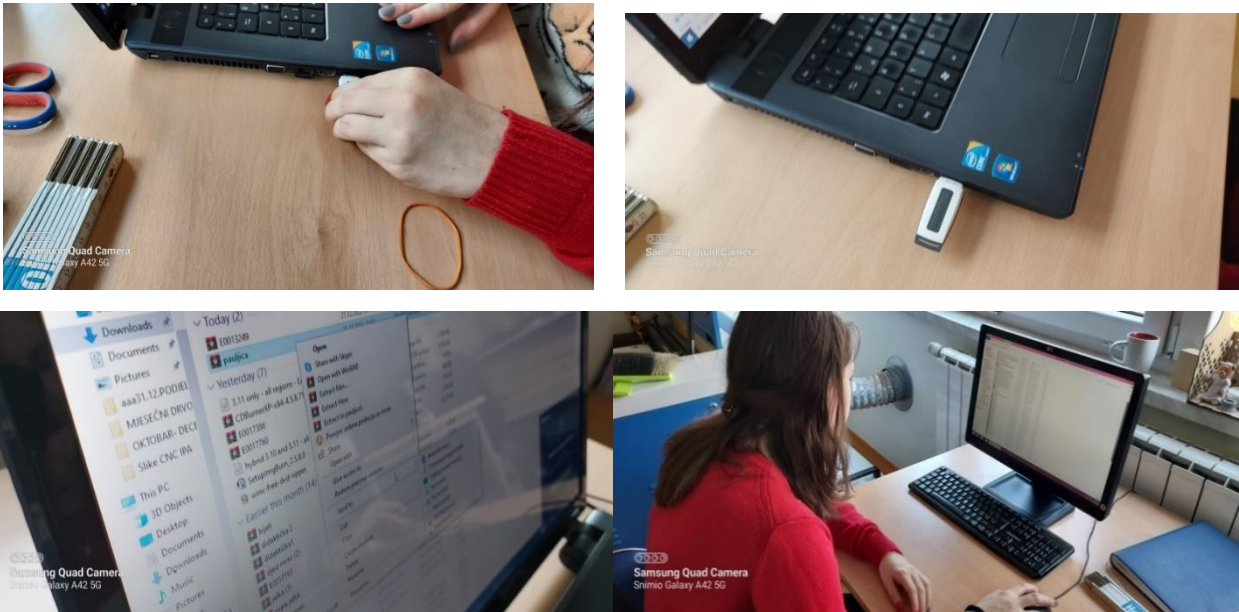
Fotografija 20 Ilustracija preimenovanja i pronalaska prezetog vektora u hard memoriji našeg računara

- **Faza 4- Prenos vektora – putem USB memorije/ obrada proizvoda u vektorskom programu RD Works.**

U ovoj fazi, prezeti vektori se putem USB memorije, prenose na računar na kojem je instaliran RD Works- starija verzija programa, kod nekih računara i laptopa nije podržan, pa se mora prilagoditi odgovarajućem softveru računara.

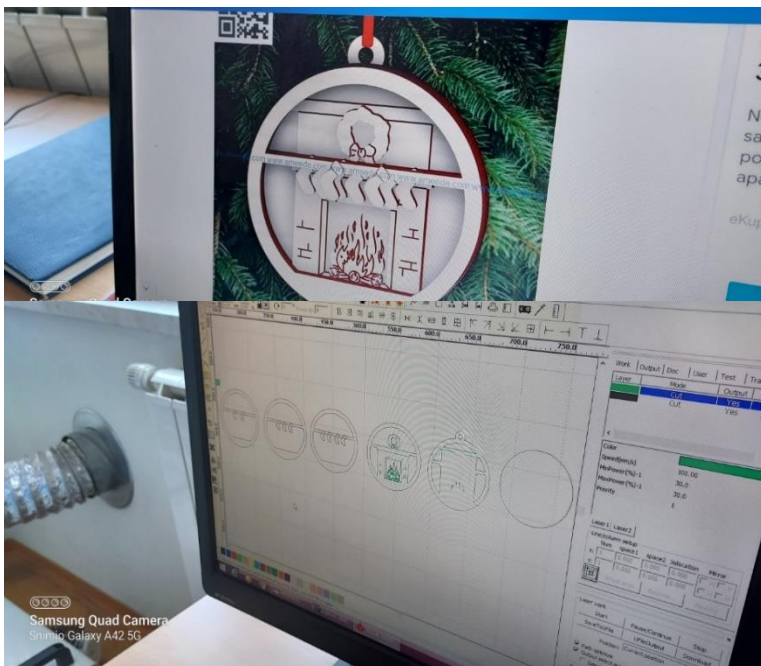
USB prenos vektora nije uvijek potreban, tamo gdje je starija verzija softvera, može se odmah pristupiti prilagođavanju vektora, i zadavanju parametara CNC mašine, koja će „ rezati“ zadani vektor i dati poluproizvod koji želimo.

Fotografija 21 Ilustrovano- prenos vektora putem USB memorije- otvaranje vektorskog sadržaja u RD Work programu

- **Faza 5- Obrada preuzetog vektorskog sadržaja u programu RD Works**

U ovoj fazi preuzeti vektorski sadržaj se prilagođava, parametrima CNC mašine, jačini lasera, te se vrši konačni detaljni pregled vektorskih linija- ima li posebnih i velikih odstupanja, kako bi proizvod koji želimo da dobijemo, „ rezanjem“ lasera, bio što finije obrađen, sa preciznim krivuljama i stranama koje se spajaju i uklapaju.

U ovoj fazi korisnik može najmanje da uradi, jer zahtjeva, jako precizan pregled i praćenje tačaka koje čine linije, od kojih se naš željeni proizvod sastoji.

Fotografija 22 Ilustracija- usporedba slika, od prve faze proizvod koji želimo da izradimo i taj proizvod obrađen u vektorskom programu RD Works- spreman za obradu lasera CNCa

- **Faza 6- Izrada proizvoda na CNC mašini-**

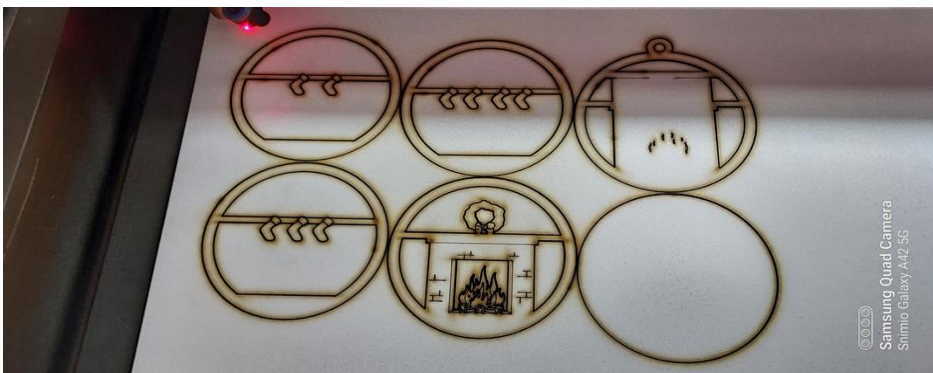
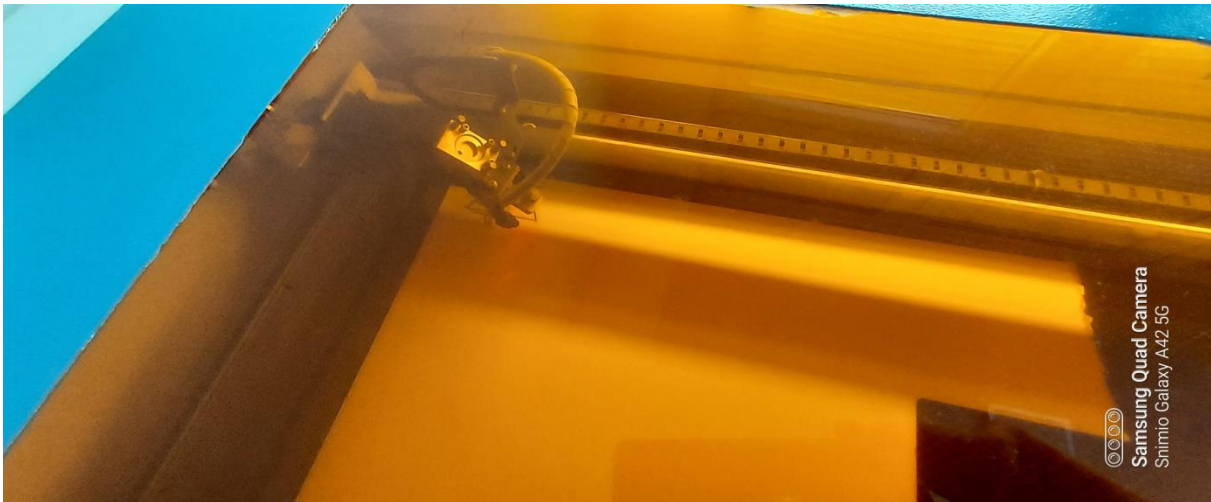
U ovoj fazi pristupamo radu na CNC mašini, tako što podižemo zaštitni poklopac, unosimo željeni material- ploču, od kojeg ćemo izraditi obrađeni poluproizvod- proizvod, koji smo prethodno obradili, obezbjeđujemo sigurnost u radu, spuštajući zaštitni poklopac i puštamo mašinu u pogon.

Fotografija 23 Ilustracija uključivanje CNC mašine, sigurnosni poklopac, navođenje lasera na početnu tačku rezanja.

Kada je stroj uključen- po potrebi kalibriramo laser, određujemo laseru početnu tačku iz koje počinje rezanje predmeta koji smo odredili, željeni poluproizvod/proizvod i provjeravamo da li je stroj i naš računar povezani, kako ne bismo imali problema u slanju podataka, sa računara na CNC mašinu.

Na računaru obrađeni vektorski sadržaj puštamo da se obrađuje, na opciji Start i CNC mašina počinje da izrezuje zadani sadržaj.

Fotografija 24 Ilustracija Rada lasera i poluproizvod isječen na lasonit loči, prije vađenja iz CNC mašine i konačne verzije obrade proizvoda.

Obavezno vođenje računa da je zaštitni poklopac na CNC mašini zatvoren- mašina poklopljena.

Kada je predmet izrezan, CNC mašina daje nam zvučni signal, tako što će tri puta oglasiti BIP.

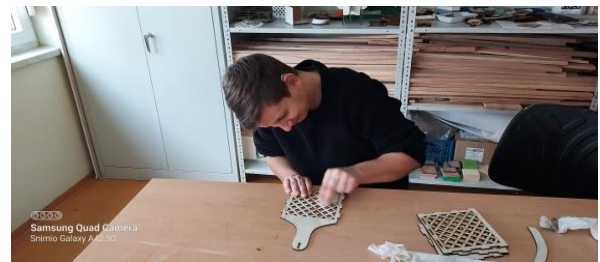
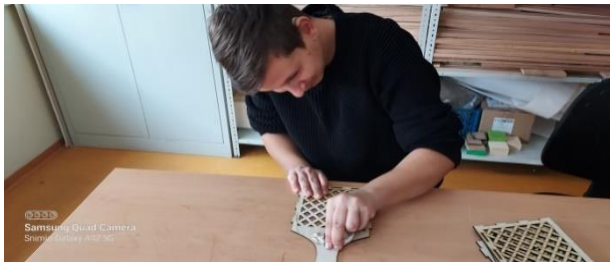
Pomjeramo laser, kako bismo ploču mogli izvaditi iz mašine. Nakon pomjerenja lasera, obavezno ugasiti CNC mašinu, pa tek onda vaditi pripremljeni predmet iz mašine.

- **Faza 7-** Kada je predmet izrezan, potrebno je isti očistiti blažim sredstvom (idealno vlažne maramice), zbog doziranja vlage na sam predmet i kako bismo izbjegli deformaciju proizvoda (ukoliko damo previše vlage). Potreba za čišćenjem javlja se iz razloga, što laser CNC mašine,

sadržaj sijeće, toplotnim snopom, i na taj način, na drvetu ostavlja trag paljevine, što ostavlja crne mrlje. Neke proizvode je potrebno još i lijepiti ili bojiti.

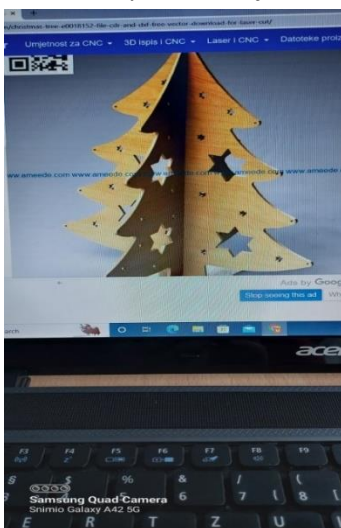
Fotografija 25 Novogodišnja dekoracija, 3d- višeslojna

Fotografija 26 *Ilustracija čišćenja proizvoda*

U tekstu se pominje pojam poluproizvoda i proizvoda na CNC mašini. Poluproizvod je svaki proizvod koji se sastoji od više djelova i koji zahtijeva, dodatnu i posebnu obradu (čišćenje, šmirglanje, lijepljenje, bojenje, bušenje i dodatne dorade.

Proizvod podrazumijeva sklopljeni i obrađeni proizvod izrađen na CNC mašini, sa konačnim željenim oblikom, ili proizvod koji je izrađen od jednog komada lasanit ploče i zahtijeva samo čišćenje i ne dodatnu obradu.

Fotografija 27 *Od slike do gotovog proizvoda Novogodišnja jelka- DC Žepče- Maglaj*

3.6 TERAPIJA PODRŠKE ZA ŽIVOT U ZAJEDNICI U NIKŠIĆU

Kroz radnu terapiju „Podrška za život u zajednici“ bilo je organizovano više podterapija koje su se manifestovale kroz radionice psihologa, učitelja i fizioterapeuta i muzikoterapiju.

Fotografija 28 Korisnici na terapiji kod psihologa

Radionica psihologa poslužila je da bi desetero djece sa smetnjama u razvoju u toku deset mjeseci uspjelo da prevlada neke oblike neprilagođenog ponašanja, destruktivnost i agresivnost.

Tretmani sa djecom bili su individualni, u trajanju od 40 minuta, a povremeno su se sprovodile i kreativne grupne radionice sa djecom nižeg uzrasta.

Aktivnosti psihologa su se odnosile na rad sa djecom sa različitim

Fotografija 29 Vježbe korisnika sa psihologom

smetnjama u razvoju: Down sindrom, autistični spektar poremećaja, cerebralna paraliza, različiti stepeni mentalne ometenosti.

Shodno osnovnim dijagnozama, kao i uzrastu djece, tokom rada primjenjivane su različite metode i tehnike.

U radu su obrađivane sledeće tretmanske jedinice: vježbe za razvoj praktičkih sposobnosti, vježbe vizuelne percepcije (opažanja), vježbe vizuomotorne koordinacije, vježbe usmjeravanja pažnje, vježbe grafomotorike, vježbe početnog pisanja pomoću tačkica, usvajanje brojeva i pojma količine, jačanje socijalnih vještina.

Osim rada sa djecom i omladinom, aktivnosti psihologa su se odnosile i na savjetodavni rad, kao i pružanje psihološke podrške roditeljima.

Roditelji su upućivani na to kako da što lakše i uspješnije prevaziđu sa djecom prilagodjavanje novim situacijama, kao što su: polazak u vrtić, osnovnu i srednju školu.

Takođe su usmjeravani na određene metode, kako što lakše sa djecom raditi na usvajanju novih sadržaja, kao i na to kako kod kuće raditi na materiji koja je obrađivana tokom psiholoških tretmana.

Radionica učitelja trajala je sedam mjeseci i realizovana je sa dvanaestoro djece osnovnoškolskog uzrasta, koja su imala različite dijagnoze, kao što su: Down sindrom, autistični spektar poremećaja, cerebralna paraliza, različiti stepeni mentalne ometenost. Prvenstveno je pružana podrška u opismenjavanju djerce, oslikavanju slova, učenju brojeva i raznih računskih operacija, prostornih odnosa. Djeca su učila u radionici u zatvorenom prostoru, a veoma često radionice su se održavale i u prirodi, gdje je bilo

zastupljeno

očigledno učenje,

radi

primjenljivosti i

održivosti znanja

i vještina.

Fotografija 30

Korisnici na Radionici sa učiteljicom

Izrađivani su različiti predmeti od prirodnih materijala: lišća, šišarki, slame u kombinaciji sa raznim vrstama papira i drveta. Učiteljica je djecu učila lijepom ponašanju i ophođenju sa dugim osobama, pravilim a bontona, rada u grupi, ponašanja u saobraćaju, u muzeju, bioskopu, kafiću i slično. Na kraju sedmomjesečnog rada djeca su postigla značajan pomak u usvajanju znanja i vještina, jer se svo vrijeme učenje odvijalo kroz igru i zabavu. Vladala je opuštena atmosfera, razvijano je drugarstvo i prijateljski odnosi. Djeca su naučila da pjevaju, recituju, crtaju, bojaju i slikaju.

Radionica fizioterapeuta trajala je sedam mjeseca i pohađalo je 12 djece. Svi oni su radili različite vježbe oblikovanja, pravilnog držanja tijela i posture, sigurnog koraka i uravnoteženih i koordinisanih pokreta tijela. Pohađali su je djeca i mladi sa pretežno dijagnozom cerebralna paraliza. Obavljale su se različite vježbe kao što su:

- Grafomotoričke vježbe
- Vježbe kontakta očima
- Vježbe izvršavanja jednostavnih naloga
- Vježbe vizuomotorne koordinacije
- Vježbe vizuelne percepcije
- Kinezi terapija, vježbe po Bobatu
- Jačanje socijalnih vještina
- Jačanje samopouzdanja
- Jačanje samopoštovanja
- Usmjeravanje na pozitivne modele ponašanja
- Vježbe za razvoj koncentracije i memorije
- Podsticanje vještina samoposluživanja (pijenje na slamku, pijenje iz čaše, bez prosipanja, oblačenje odjeće uz pomoć prilikom zakopčavanja)
- Vježbe obraćanja pažnje na pravila funkcionisanja (gdje se sjedi tokom rada, šta je dozvoljeno ili zabranjeno ponašanje)
- Vježbe boljeg razumijevanja
- Osamostaljivanje tokom rada
- Raznovrsni zadaci po tipu i složenosti
- Korekcija neprilagođenog ponašanja
- Unapređivanje socijalnih vještina
- Vježbe učenja po modelu
- Vježbe fine motorike (veće preciznosti prilikom hvatanja krupnih i sitnih didaktičkih materijala, pravilno usmjeravanje na predmete, pomjeranje ili pokretanje istih)
- Organizovanje u ograničenom radnom prostoru, samostalno sjedenje

Rezultat obavljanja ove radne terapije bio je poboljšana percepcija, grafomotorika, gruba motorika, pravilno držanje tijela, poboljšano ponašanje, ophođenje prema drugima, spretnost u pokretima.

Fotografija 31 Vježbe sa fizioterapeutom

3.7 MUZIKOTERAPIJA

Fotografija 32 Korisnik na muzikoterapiji

Muzikoterapija je radna terapija u kojoj je učestvovalo desetero djece različitog stepena i vrste invalidnosti. Pretežno su to bila djeca sa dijagnozom autizam, elementi autističnog spektra i Daunov sindrom. Djeca su slušala klasičnu muziku pomoću slušalica i Behringer aparata. Korišćene su različite tehnike koje su dovodile do smanjenja stereotipija i povećanja pažnje kod učesnika. Terapiju je vodila logoped/defektolog Olivera Bojanić. U toku muzikoterapije djeca su vježbala koncentraciju, držanje pažnje, prevladavanje stresnih situacija, prevenciju agresivnosti i destruktivnog ponašanja. Uz muziku su crtali, plesali, igrali, pjevali, obavljali različite didaktičko-

edukativne igrice i vježbali prilagođavanje za rad u paru ili grupi. Uz muziku su uz pomoć edukativnih igračaka pokušavali da sklope različite oblike od kocaka, kugli i drugih geometrijskih drvenih oblika.

Polaznici radionica bili su desetero djece sa invaliditetom, od čega tri dječaka i sedam djevojčica sa dijagnozama cerebralna paraliza, autizam, oštećenje sluha, razvojna disfazija i Daunov sindrom.

Radionice su realizovane tri puta nedjeljno po sat i po vremena.

U toku tretmana terapeut je procijenio emocionalno i fizičko stanje korisnika, socijalno funkcionisanje i komunikacijske sposobnosti koristeći muzičke odgovore. Jedan čas muzikoterapije sprovodio se grupno, ili po potrebi individualno. U radu sa djecom koja su neverbalna, muzikoterapija im je pružila alternativnu komunikaciju, koja im je pomagala da se izraze.

Terapija muzikom, takođe, je pomogla u zbližavanju roditelja i djeteta, te je jako dobra za mentalno zdravlje roditelja. Terapija se uglavnom sastojala od pjesme dobrodošlice, pjesme koje su podsticale neku "akciju", a zatim upotrebu različitih instrumenata, plesova, bubnjeva, te pjesme završetka.

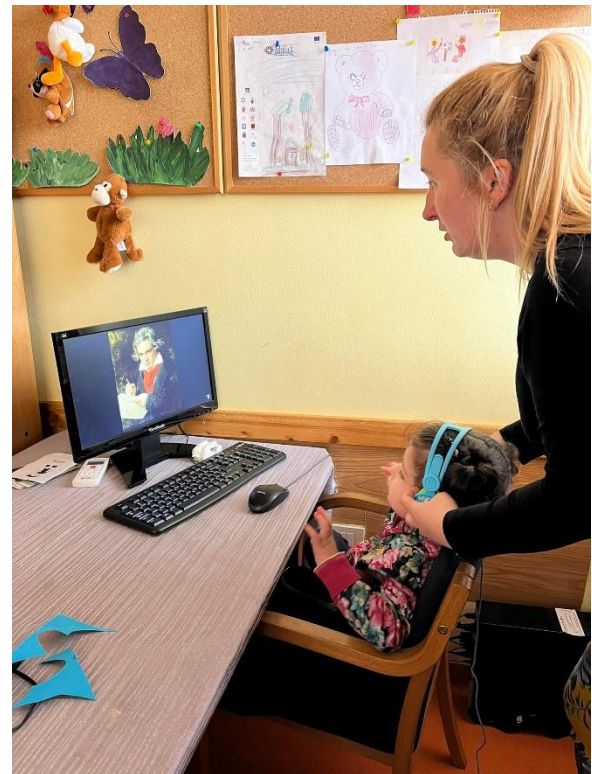
Muzička terapija pomogla je djeci u:

-komunikaciji-u svim oblicima uključujući i govor

- pokretima-pomaže koordinaciju
- društvenom razvoju-u procesu udruživanja i uklapanja, interakciji sa odraslima i sa drugom djecom
- emotivnom razvoju-izražavanju emocija
- kognitivnom razvoju-pomaže u učenju
- ranim intervencijama-omogućava razvoj u ranom dobu.

Radionice muzikoterapije su unaprijedile kreativno izražavanje djece, stvorili su pozitivna zadovoljavajuća iskustva, pomogle im u razvijanju pozitivne slike o sebi i drugima

Muzikoterapija je trajala deset mjeseci i pohađalo je desetero djece. Nakon završene terapije primijećen je povećan stepen držanja pažnje i koncentracije, smanjena agresivnost i dugotrajnije istrajavanje u vršenju neke određene edukativne aktivnosti.

3.8 PODRŠKA ZA ŽIVOT U ZAJEDNICI U OKVIRU JU CENTAR ZENICA

U projektnom periodu roditelji i korisnici imali su priliku da u sklopu Projekta **ER2=S2 projekat IPA CBC** učestvuju u nizu interaktivnih radionica koje je organizirala i vodila psihologinja ispred JU za djecu i odrasle osobe s posebnim potrebama ZDK.

Kroz inicijalne susrete i razgovore sa roditeljima, kao i anketno ispitivanje prepoznate su potrebe samih roditelja za psihološkom podrškom. Imali su priliku da sami izraze želju kojim temama bi voljeli da se bave kroz radionice, šta bi im koristilo u unapređivanju njihovog svakodnevnog psihološkog funkcioniranja.

S obzirom da do sada nisu imali priliku da učestvuju u sličnim aktivnostima izrazili su veliko zadovoljstvo i motivaciju za sudjelovanje. Teme kojima smo se bavili u sklopu psiholoških

radionica su obuhvatale pitanja preispitivanja i rada na barijerama/preprekama u traženju psihološke pomoći koje obično proizilaze iz određenih tradicijskih, porodičnih ili ličnih uvjerenja. Učesnici su imali priliku da ispričaju svoju životu priču (storytelling) u jednom sigurnom i podržavajućem okruženju. Navedene priče sa sobom nose brojna traumatska iskustva, stoga se učesnicima nakon grupne radionice ponudila i mogućnost individualne psihoterapije. Podučavani su funkcionalnijim načinima nošenja sa intenzivnim

emocijama, upoznati su sa nekoliko relaksacijskih tehnika koje su prošli skupa sa psihologinjom te su isto nastavili primjenjivati kod kuće. Učesnici su imali priliku da uče o načinima suočavanja sa stresom. Rad nije bio baziran na teorijskom dijelu i predavanju već su učesnici aktivno angažirani u konkretnom radu. U ovom izvještajnom periodu u kontinuitetu je tekla obuka i rad na CNC mašini, kao i radionice sa roditeljima i djecom sa poteškoćama u razvoju. U sklopu projektnih aktivnosti radili smo na snimanju filmova na dnevnim centrima kako bismo dali značaj našim korisnicima i njihovim porodicama i imali još jedan nivo transparentnosti, gdje ćemo kroz promotivni video ukazati na važnost ovog projekta i koliko je značajno što smo uspjela kupiti CNC mašinu koja je stvorila novu radnu terapiju koja može kasnije kroz zakonske okvire stvoriti nove životne okolnosti za žene i njihove porodice.

Obuka i rad na CNC mašini, kao i radionice sa roditeljima i djecom sa poteškoćama u razvoju odvija se u kontinuitetu. U sklopu projektnih aktivnosti radili smo na snimanju filmova na dnevnim centrima kako bismo dali značaj našim korisnicima i njihovim porodicama i imali još jedan nivo transparentnosti, gdje ćemo kroz promotivni video ukazati na važnost ovog projekta i koliko je značajno što smo uspjela kupiti CNC mašinu koja je stvorila novu radnu terapiju koja može kasnije kroz zakonske okvire stvoriti nove životne okolnosti za žene i njihove porodice.

Nakon izmjene budžeta u skladu sa dozvolom za nabavku dodatne računarske opreme kao nabavku radnog materijala za rad na CNC mašinama, donijeli smo odluku i istraživanje tržišta.

U izvještajnom periodu kontinuirano se odvijala obuka i rad na CNC mašinama, kao i radionice sa roditeljima koje su održavali psiholozi za porodice i djecu sa smetnjama u razvoju.

Fotografija 33 DC Žepče -korisnica sa majkom

3.9 TERAPIJE KROZ SPORT I PLES

Općepoznato je da se kroz muzičke igre razvijaju motorika, govor, kreativnost, a dokazano je i da muzika pozitivno djeluje na inteligenciju pojedinca. Muzika i ples su jednostavni i omogućavaju kreativno izražavanje i osjećaj uspjeha. Upravo iz tog razloga muzičke aktivnosti su postale važan faktor u radu sa djecom sa poteškoćama u razvoju. Muzička terapija u kombinaciji sa plesom podstiče uključivanje cijelog tijela kod djece i na taj način doprinosi zdravlju i kvaliteti života i djece. Također, podstiče socijalizaciju, emocionalni razvoj i svrsishodna je i ugodna aktivnost.

Terapija kroz ples za djecu sa poteškoćama u razvoju utiče na stvaranje kreativnosti kod ove djece, te skladnosti pokreta. Djeca sa poteškoćama u razvoju putem ove terapije, uče kako pravilno da drže svoj položaj tijela, kako da se lakše orijentišu u prostoru koji ih okružuje, stvaraju osjećaj usklađenosti ličnih pokreta i muzike (ritam, tempo, dinamika i melodija), razvijaju svoju emocionalnost i izražajnost. U djeci se na taj način javlja osjećaj radosti. Terapija, dakle, potiče kognitivnu, emotivnu, socijalnu i tjelesnu integraciju djece sa poteškoćama u razvoju.

Fotografija 34 Korisnici na terapiji plesom

Terapija plesom predstavlja značajan oblik terapije koji može pružiti izuzetne koristi djeci i odraslima s poteškoćama u razvoju. Kroz ovaj oblik terapije, ples postaje sredstvo izražavanja i unaprjeđenja fizičkog, emocionalnog te društvenog blagostanja.

Djeca i odrasli s poteškoćama u razvoju imaju koristi od terapije plesom na nekoliko načina. Ples omogućuje izražavanje emocija i osjećaja kroz pokret i ritam, što može pomoći u prevladavanju anksioznosti, smanjenju stresa te poboljšanju samopouzdanja. Osim toga, fizičke aktivnosti plesa potiču motoričke sposobnosti, jačaju mišiće i poboljšavaju koordinaciju pokreta.

Važnost ovog vida terapije za ove populacije leži i u socijalnoj komponenti. Grupne sesije terapije plesom pružaju priliku za interakciju s drugima, unaprjeđujući socijalne vještine, poboljšavajući komunikaciju i potičući osjećaj pripadnosti i zajedništva.

Način provođenja terapije plesom varira ovisno o potrebama i sposobnostima sudionika. To može uključivati slobodno plesanje uz muziku, koreografirane pokrete ili improvizaciju te prilagođene vježbe koje potiču motorički razvoj. Stručnjaci u terapiji plesom prate i prilagođavaju sesije prema individualnim potrebama i mogućnostima svakog pojedinca.

Kroz terapiju plesom, osobe s poteškoćama u razvoju imaju priliku iskusiti radost plesa, unaprijediti svoje emocionalno stanje, razvijati motoričke sposobnosti te izgrađivati socijalne veze, što zajedno doprinosi poboljšanju njihovog općeg blagostanja.

Naša praksa terapije plesom za korisnike je bila osmišljena kao putovanje koje je obuhvatilo slobodno izražavanje i usavršavanje plesnih vještina kroz specifične aktivnosti. Na početku, omogućili smo korisnicima slobodu da se izraze kroz ples, omogućivši im prostor za spontanost i kreativnost.

Nakon toga, usmjerili smo se na razvoj koreografije koja je bila prilagođena njihovim sposobnostima i sklonostima. Ova faza terapije plesom bila je usmjerena na strukturiranje pokreta, usklađivanje ritma i usvajanje određenih plesnih tehnika. Ohrabivali smo korisnike da rade u grupi, podupirući timski duh i međusobnu podršku.

Fotografija 35 Korisnici terapije plesom prilikom izvođenja tačke na manifestaciji "Sportom do jednakosti"

Važno je napomenuti da smo posebnu pažnju posvetili pripremi korisnika za sudjelovanje na manifestaciji "Sportom do jednakosti". Ovo je bila prilika za naše korisnike da pokažu ono što su naučili kroz terapiju plesom. Kroz ovu manifestaciju, korisnici su imali priliku predstaviti svoje vještine i izvedbu plesne koreografije pred publikom.

Tokom ovog procesa, rad s korisnicima bio je usmjeren na podršku njihovom samopouzdanju, izgradnju timskog duha te omogućavanje prostora za izražavanje i radost kroz ples. Naša terapija plesom imala je cilj omogućiti korisnicima da se osjećaju prihvaćeno, podržano i samopouzđano dok su istovremeno razvijali svoje vještine i imali priliku pokazati svoj napredak i talente na manifestaciji.

Stoni tenis se pokazao kao izuzetno efikasan oblik terapije za osobe sa poteškoćama u razvoju, čime se promovirše njihovo fizičko i mentalno blagostanje. Uključivanje 20 polaznika Centra za podršku terapeuta i trenera u program obuke, koji se sastojao od ukupno 80 sati i odvijao se u 2 grupe, pružilo je značajne benefite za ove pojedince.

Fizička aktivnost, kao što je stoni tenis, ima ključnu ulogu u unapređenju zdravlja osoba sa poteškoćama u razvoju. Ovaj sport ne samo da podstiče zdrav način života već ima i brojne pozitivne efekte na različite aspekte života ove populacije. Kroz trening, učesnici su imali priliku poboljšati koncentraciju, kontrolu ponašanja, socijalizaciju, kao i motoričke sposobnosti. Osim toga, aktivnost poput stonog tenisa doprinosi razvijanju pozitivne slike koju pojedinac ima o sebi.

Ova vrsta terapije pruža priliku za razvoj veština samopouzdanja, timskog rada i poboljšanja motoričkih sposobnosti. Kroz aktivnosti stonog tenisa, polaznici su imali priliku da poboljšaju svoje veštine igre, ali i da se integrišu u grupne aktivnosti, što je od suštinskog značaja za razvoj socijalnih veština i osećaja pripadnosti.

Stoni tenis kao terapija za osobe sa poteškoćama u razvoju ne samo da donosi fizičke koristi već i doprinosi emocionalnom i psihološkom razvoju ovih pojedinaca. Kroz redovne treninge i aktivno učešće, ova populacija dobija priliku za potpunu integraciju u društvo, unapređujući time svoj kvalitet života i stvarajući pozitivnu perspektivu za budućnost.

Održavanje svečane dodjele diploma i medalja za polaznike škole "Škola stonog tenisa" za decu i odrasle sa poteškoćama u razvoju predstavlja poseban trenutak koji je izazvao brojne pozitivne reakcije. Ova ceremonija imala je za

cilj omogućiti deci i odraslima sa posebnim potrebama da kroz sport ne samo provode vreme aktivno, već i da se terapijski angažuju na način koji je neophodan za unapređenje njihovog zdravstvenog stanja.

Fotografija 36 Dodjela diploma i medalja korisnicima terapije kroz stoni tenis

Dodjela diploma i medalja predstavlja važan simbol postignuća i napretka za svakog polaznika škole stonog tenisa. Osim što podstiče osećaj postignuća i samopouzdanja, ovaj događaj je imao za cilj podsticanje inkluzije i podrške za sve učesnike. Dodela priznanja nije samo nagrada za sportske veštine već i za trud, rad i napredak svakog pojedinca, što je značajno za očuvanje motivacije za dalje angažovanje u sportu

4. IGRE BEZ GRANICA

„Igre bez granica“ su imale za cilj promovisanje inkluzije i zajedništva putem sportskih i zabavnih aktivnosti. Kroz takmičarski duh i timski rad, ova manifestacija okuplja ljude različitih profila, uključujući i osobe sa i bez poteškoća u razvoju, kako bi zajedno uživali u igrama i pružili podršku jedni drugima. Ovaj aktivnost doprinosi jačanju veza unutar zajednice i podstiče osnaživanje pojedinaca kroz sportske aktivnosti, bez obzira na njihove različitosti.

4.1 Regionalne igre „Sportom do jednakosti“ u Tešanjju

Regionalne igre "Sportom do jednakosti" u Tešanjju održane su 25. svibnja 2022. godine u Tešnjju, pod organizacijom Dnevnog centra Tešanj Javne ustanove Centra za djecu i odrasle osobe s posebnim potrebama ZDK i Razvojne Agencije Tešanj.

Fotografija 37 Fotografija 38 Otvorenje igara "Sportom do jednakosti"

Fotografija 39 Volonteri na događaju "Sportom do jednakosti"

Fotografija 40 Dodjela medalja

Fotografija 42 Takmičenje u stonom tenisu

Fotografija 41 Trčanje u vreći

Fotografija 43 Savladavanje prepreka

Ciljane grupe i učesnici uključivali su Centre za osobe s posebnim potrebama iz Tešnja, Žepča/Maglaja, Zenice, Visokog, te gosti iz udruženja za djecu sa poteškoćama u razvoju.

Planirane aktivnosti su bile podijeljene na takmičarski dio i ostatak programa koji uključuje razne zabavno-muzičke aktivnosti:

1. **Takmičenje u jednostavnim sportskim igrama:** Ovo pojedinačno takmičenje omogućilo je svakom Centru da prijavi korisnike za željene sportske discipline. Organizirano je uz nadzor i potrebni materijal, a vođa takmičenja bio je sportski trener, voditelj DC Tešanj, uz pomoć 5 volontera.

2. **Takmičenje u pjevanju (karaoke show):** Ovo pojedinačno takmičenje u pjevanju omogućilo je korisnicima da odaberu pjesmu za izvedbu, uz matrice koje su bile pripremljene. Vođa takmičenja bila je volonterka Marica Ružić iz DC Tešanj.

Volonteri su bili raspoređeni kako bi pomogli u različitim segmentima takmičenja i programa.

Uz takmičarski dio, događaj je obuhvatio i sponzore, osvježenje, opremu, stolove, stolice, suncobrane te angažiranje medija i prisutnost zvanica kao što su premijer, ministrica, direktor firme te predstavnici donatorskih firmi.

4.2 Igre bez granica u Zenici

Slogan "Negdje u svijetu jednom dječaku je rečeno da se ne može igrati zato što ne može hodati, a jednoj djevojčici je rečeno da ne može učiti zato što ne vidi. Taj dječak zaslužuje priliku da se igra, a svi imamo koristi kada i ta djevojčica i sva djeca mogu čitati, učiti i dati svoj doprinos" odražava suštinsku ideju projekta.

Fotografija 44 Takmičenje u pjevanju

Ovaj događaj pruža mogućnost djeci da se takmiče i vježbaju različite sportske discipline poput trčanja na 100m, skakanja u dalj, bacanja kugle, stonog tenisa i drugih aktivnosti, prilagođenih različitim uzrastima. Cilj je ohrabriti djecu s teškoćama u razvoju da se uključe, razvijaju se, stječu prijateljstva i osnažuju kroz sportske aktivnosti.

Manifestacija također teži promicanju socijalne integracije, pružajući

djeci priliku da uče, igraju se i žive zajedno, razvijajući razumijevanje i poštovanje prema drugima. Smatra se da sport doprinosi smanjenju stigme i diskriminacije prema osobama s teškoćama, usmjeravajući pažnju na njihove sposobnosti i mogućnosti, a ne na ograničenja.

Različite discipline su organizirane u različite grupe prema uzrastu, s ciljem omogućavanja svakom djetetu da se takmiči u skladu sa svojim godinama i potrebama. Uz sportske aktivnosti, tu su i druge igre poput karaoke, igre s balonima i ostale, pružajući djetetu raznolike mogućnosti za sudjelovanje.

Ova manifestacija ističe važnost inkluzije, dajući djeci s teškoćama u razvoju priliku da se pokažu, napreduju i razvijaju zajedno s vršnjacima, osnažujući ih za buduće izazove.

Fotografija 45 Otvorenje Igara bez granica u Zenici

4.2 Igre bez granica u Vukovaru

1. Trčanje
2. Bacanje vorteksa
3. Poligon prepreka
4. Atletika
5. Plivanje

Cilj je podizanje samopouzdanja kod djece i mladih sa poteškoćama u razvoju kroz sport, zagovaranje njihovih prava, njihova potpuna socijalna inkluzija u sve segmente društva bez bilo kakve diskriminacije i uvažavanje različitosti.

Glavni fokus događaja bio je na takmičarskom dijelu u kojem su sudionici imali priliku pokazati svoje vještine u pet različitih disciplina:

Osim takmičarskog dijela, organizirane su aktivnosti zabavnog karaktera u Zabavnom kutku, gdje su učesnici mogli uživati u:

- Karaoke
- Pikado loptice
- Rušenje čunjeva
- Nabacivanje prstenova

Kako bi se osiguralo glatko odvijanje takmičarskog dijela, asistirali su predstavnici Udruge kineziologa iz Vukovara. Ovakve manifestacije ne samo što pružaju priliku za natjecanje i pokazivanje sportskih vještina već i promiču inkluziju, podršku i zajedništvo među sudionicima bez obzira na njihove osobne razlike.

4.3 Igre bez granica u Nikšiću

Ciljevi ovih sportskih igara uključuju izgradnju osobnog identiteta, socijalnu integraciju, razvoj životno važnih kompetencija, pripremu za život u sportu prema prilagođenom individualnom planu i programu igara, podršku rehabilitaciji i rehabilitaciji te poticanje djece i mladih osoba s posebnim potrebama kroz individualne i grupne vježbe.

Ova inicijativa promiče inkluziju i pružanje jednakih mogućnosti svim pojedincima, bez obzira na njihove individualne razlike. Cilj je omogućiti odgovarajuće obrazovne i sportske programe prilagođene individualnim kapacitetima i potrebama djece s teškoćama u razvoju te ih uključiti u sve segmente društva. Također se ističe da sport pruža višestruke prednosti za socijalnu inkluziju osoba s teškoćama u razvoju, mijenjajući stav društva prema njima i omogućujući im da pokažu svoje potencijale i razvijaju prijateljske

veze, odgovornost i samostalnost.

Igre obuhvataju različite discipline kao što su trčanje, puzanje, poligoni, povlačenje konopa, sakupljanje kapica, ubacivanje lopti u kutiju i kotrljanje gume od auta. Svaka disciplina ima svoj specifičan način takmičenja, a pojedinačni ili timski pobjednici bit će nagrađeni posebnim medaljama.

4.4. Eko akcija „Igraj, sadi, rasti“

Eko akciju "Igraj, sadi, rasti" je događaj koji je okupio zajednicu s ciljem stvaranja sigurnog, pristupačnog i prijateljskog okruženja za našu djecu s poteškoćama u razvoju.

Uređenje igrališta:

Naš prvi korak bio je prepoznati potrebe naših malih korisnika igrališta. Osmislili smo i implementirali prilagodbe kako bismo osigurali da svako dijete ima pristup igralištu i aktivnostima prilagođenim njihovim sposobnostima. Postavili smo prilagođene sprave, staze i elemente koji olakšavaju kretanje i omogućavaju bezbrižnu igru.

Sadnja tuja:

Uzbuđenje je bilo na vrhuncu kada smo zajedno s djecom zasadili tuje. Odabrali smo tuje jer ne samo

što pružaju ugodan estetski izgled, već i zato što njihova gusta lišća pružaju privatnost i dodatnu zaštitu. Naši mališani su s veseljem sudjelovali u ovoj aktivnosti, učeći o sadnji i brizi o biljkama.

Zabavni program za učesnike:

Uz sve aktivnosti uređenja i sadnje, organizirali smo zabavni program za sve učesnike. Bilo je igara, plesa i smijeha, stvarajući veselo okruženje koje je potaknulo osmijehe na licima naše djece.

Učešće volontera iz Poljoprivredne škole u Tešnju:

Posebno se zahvaljujemo našim dragim volonterima iz Poljoprivredne škole u Tešnju koji su svojim znanjem i angažmanom pridonijeli uspješnom održavanju događaja. Njihova podrška bila je od izuzetne važnosti u osiguravanju glatke provedbe akcije.

Ovaj događaj nije bio samo o uređenju igrališta i sadnji tuja. Bio je to trenutak zajedništva, podrške i osnaživanja naše djece sa poteškoćama u razvoju. Zahvaljujemo svima koji su doprinijeli ovom divnom projektu, stvarajući okruženje u kojem svako dijete može rasti, igrati se i učiti.

4.5 Sportki kamp za djecu sa poteškoćama u razvoju

portski kamp, posebno osmišljen kako bi pružio nezaboravno iskustvo i podršku djeci sa poteškoćama u razvoju!

Ciljevi kampa:

Ovaj kamp je osmišljen s ciljem pružanja podrške djece sa poteškoćama u razvoju kroz sportske aktivnosti. Fokusiramo se na poticanje njihovih motoričkih vještina, razvijanje samopouzdanja, podsticanje inkluzije te pružanje prostora za rast i zabavu.

Raznolikost sportskih aktivnosti:

Naš kamp nudi raznolikost sportskih aktivnosti prilagođenih različitim potrebama i interesima djece. Uključujemo igre poput atletike, nogometa, košarke, vaterpola, stonog tenisa, kao i prilagođene aktivnosti poput terapijskog jahanja, vježbi disanja i relaksacije.

Edukacija kroz igru:

Kroz svaku sportsku aktivnost, naši stručnjaci i treneri vode brigu o edukaciji djece. Kroz igru, učimo o sportskim pravilima, važnosti timskog rada, unaprjeđujemo motoričke vještine i razvijamo osjećaj samostalnosti.

Inkluzivno okruženje:

Sportski kamp pruža inkluzivno okruženje gdje se svako dijete osjeća dobrodošlo i podržano. Ovdje se potiče poštovanje, međusobno razumijevanje i podrška između svih učesnika.

Zabavni program:

Osim sportskih aktivnosti, organizirali smo i zabavne programe kako bismo osigurali da svako dijete uživa u kampu. Uključili smo radionice crtanja, glazbene aktivnosti, izlete i druge kreativne aktivnosti koje doprinose cjelokupnom iskustvu.

Angažman stručnog osoblja:

Uz stručnjake iz sportskih klubova i terapeute, kamp je podržan od strane volontera i studenata s iskustvom u radu s djecom s poteškoćama u razvoju. Njihova predanost i podrška ključni su u stvaranju pozitivnog okruženja.

Zaključak:

Sportski kamp za djecu s poteškoćama u razvoju nije samo o sportskim aktivnostima; to je prilika za poticanje prijateljstva, razvoj samopouzdanja i osnaživanje djece. Zahvaljujemo svim učesnicima, roditeljima, trenerima i volonterima koji su omogućili da ovaj kamp postane nezaboravno iskustvo za sve nas.

5. DODATNE AKTIVNOSTI U OKVIRU PROJEKTA

U toku projekta izvršena je nabavka softwera koja se bazirala na Bazu podataka Ustanove a koja je dobrodošla za lakše upravljanje informacijama o djeci i odraslima sa poteškoćama. Baza podataka je organizovana tako da terapeuti joj mogu lako pristupiti, upravljati i ažurirati. Baza podataka pomaže po prvi put u pohranjivanju i preuzimanju informacija o djeci i odraslima s poteškoćama, kao što su njihovi lični podaci, zdravstveni kartoni, napredak u obrazovanju, socijalne usluge, itd. Baza podataka također će pomoći u analizi i izvještavanju o podacima, kao što su pronalaženje obrazaca, trendova, praznine ili odstupanja. Baza podataka također će poboljšati sigurnost i privatnost podataka korištenjem enkripcije, provjere autentičnosti i autorizacije. U mnogome će olakšati saradnju i komunikaciju između različitih zainteresovanih strana, kao što su roditelji, nastavnici, ljekari, terapeuti, itd.

Baza podataka je dobra za lakše upravljanje informacijama o djeci i odraslim osobama sa teškoćama i po prvi put ZDK ima mogućnost da vidi stanje u kantonu koliko djece i odraslih osoba sa poteškoćama ima i koji imaju pravo po zakonu o socijalne zaštite. Baza podataka može pomoći da se prati i evaluira provođenje zakona o socijalnoj zaštiti i kvalitet i efektivnost usluga koje se pružaju djeci i odraslim osobama sa poteškoćama. Također može pomoći ZDK-u da identifikuje i odgovori na potrebe i izazove djece i odraslih sa poteškoćama i da u skladu s tim planira i dodijeli resurse a da pri tome se uspostavi koordinacija i saradnji sa drugim institucijama i organizacijama koje se bave socijalnom zaštitom djece i odraslih osoba sa poteškoćama. Ono što je bilo za cilj Baza podataka trebala bi pomoći resornom ministarstvu u vidu u podizanju svijeste i zalaganju za prava i interese djece i odraslih sa poteškoćama i promoviranju njihove inkluzije i učešća u društvu. Baza podataka u konacnici može pomoći ZDK-u da prikupi i podijeli najbolje prakse i lekcije naučene iz iskustva rada sa djecom i odraslima sa poteškoćama a sve u uskladi sa nacionalnim i međunarodnim standardima i propisima koji se odnose na socijalnu zaštitu djece i odraslih osoba sa poteškoćama. I da rad nadležnih pri korištenju ove softverske aplikacije poboljša svoju transparentnost i odgovornost prema javnosti i korisnicima usluga socijalne zaštite.

Kroz projektne aktivnosti roditelji djece sa poteškoćama u Zeničko-dobojskom kantonu saznali su više o Zakonu o socijalnoj zaštiti i to im je pomoglo u smislu:

Poznavanje svojih prava i obaveza kao korisnika usluga socijalne zaštite.

Podnošenje zahtjeva i primanje finansijske i materijalne pomoći, kao što su mjesečna naknada, jednokratna pomoć, zdravstveno osiguranje itd.

Pristup i korištenje različitih oblika podrške, kao što su osposobljavanje za život i rad, smještaj u drugu porodicu, smještaj u ustanove socijalne zaštite, usluge socijalnog i drugog stručnog rada, kućna njega i pomoć u kući, starateljstvo i nadzor i dr..

Učestvovanje u procesima donošenja odluka i evaluacije u vezi sa socijalnom zaštitom njihove djece.

Zagovaranje i zaštita interesa i dostojanstva svoje djece u društvu.

Nitko bez informacije

/nitko ne smije biti isključen/

5.1 Neke odrednice Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Zeničko-dobojskog kantona

Da li ste znali?

Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom **FBiH** omogućeno je ostvarivanje prava na:

- Ličnu invalidninu
- Dodatak za njegu i pomoć od drugog lica (I i II grupa)
- Ortopedski dodatak

U skladu sa propisima o zdravstvenom osiguranju, zdravstvenoj zaštiti i zapošljavanju, ostvaruje se:

- pomoć u troškovima liječenja i nabavci ortopedskih pomagala
- osposobljavanje za rad (profesionalna rehabilitacija, prekvalifikacija i dokvalifikacija)
- prioritarno zapošljavanje

Utvrđivanje statusa

Lična invalidnina određuje se srazmjerno stepenu oštećenja organizma.

Oštećenje organizma lica sa invaliditetom, pravo na pomoć i njegu od drugog lica i ortopedski dodatak utvrđuju se na osnovu **Nalaza, ocjene i mišljenja Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja.**

Institut za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja je ustanova koja obavlja poslove medicinskog vještačenja, kojim se ocjenjuje definitivno stanje organizma zbog ostvarivanja prava u skladu sa zakonom.

Zahtjev za ostvarivanje osnovnih prava osoba s invaliditetom podnosi se putem centara za socijalni rad/općinskih službi socijalne zaštite, prema mjestu prebivališta ili boravišta podnositelja zahtjeva

Ukoliko kroz ovaj postupak lice ne ostvari pravo ili lice nije zadovoljno donesenim rješenjem, u određenom roku može uputiti žalbu, putem centra za socijalni rad/općinske službe prema mjestu svog prebivališta, koja se prosljeđuje Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike

Radi ostvarivanja prava utvrđenih **federalnim Zakonom** o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom, lica sa invaliditetom razvrstavaju se prema utvrđenom procentu oštećenja organizma u dvije grupe, i to:

grupa – lica sa invaliditetom sa 100 % oštećenja organizma,

grupa – lica sa invaliditetom sa 90% oštećenja organizma

*Pravo na ličnu invalidninu ne mogu ostvariti lica sa invaliditetom koja to pravo ostvaruju ili mogu ostvariti prema propisima o pravima boraca i članova njihovih porodica, zaštiti civilnih žrtava rata i propisima o penzijskom i invalidskom osiguranju.

Radi ostvarivanja prava na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica, lica sa invaliditetom razvrstavaju se u dvije grupe i to:

Prva grupa - lica sa invaliditetom koja, prema mišljenju Instituta, ne mogu sama udovoljiti svojim osnovnim životnim potrebama.

*Status roditelja njegovatelja isključuje pravo lica s invaliditetom na dodatak za njegu i pomoć drugog lica, na osnovu kojeg roditelj njegovatelj ostvaruje ovaj status

Druga grupa - lica sa invaliditetom koja, prema mišljenju Instituta, ne mogu potpuno udovoljiti svojim osnovnim životnim potrebama.

*Pravo na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica ne ostvaruje lice sa invaliditetom smješteno u ustanovu socijalne zaštite, na teret sredstava općinskog odnosno kantonalnog budžeta.

Pravo na ortopedski dodatak imaju lica sa invaliditetom kod kojih je zbog tjelesnog oštećenja, **utvrđenog u skladu sa mišljenjem Instituta**, došlo do amputacije najmanje jednog ekstremiteta ili teškog oštećenja funkcije ekstremiteta, slijepa lica kao i lica sa enukleacijom jednog oka.

Iznosi naknada

Osnovica za obračun mjesečnih novčanih primanja iznosi 80% minimalne plate u Federaciji Bosne i Hercegovine, koja se utvrđuje u skladu sa zakonom.

Lična invalidnina utvrđuje se u mjesečnom iznosu prema grupi oštećenja organizma u propisanom procentu:

I grupa – iznos 40% od osnovice

II grupa – iznos 30% od osnovice

Dodatak za njegu i pomoć od drugog lica određuje se u mjesečnom iznosu u procentu od definisane osnovice, i to:

za I. grupu 100% od osnovice,

za II. grupu 50% od osnovice.

Ortopedski dodatak određuje se u visini 7% od definisane osnovice za obračun.

Mjesečna naknada roditelja - njegovatelja

Uz ispunjavanje uslova propisanih Zakonom o roditeljima njegovateljima u FBiH, mjesečna naknada priznaje se jednom od roditelja */ako u porodici ima dvoje ili više lica s invaliditetom, status roditelja njegovatelja mogu steći oba roditelja/ lica s invaliditetom sa 100% oštećenjem organizma i pravom na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica I grupe*, utvrđenim prema nalazu, ocjeni i mišljenju Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja.

Roditelj njegovatelj ima pravo na mjesečnu naknadu u visini iznosa **neto najniže plaće u FBiH, u skladu sa Zakonom o radu**, na koju se uplaćuju doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje za vrijeme nezaposlenosti.

Postupak za priznavanje statusa roditelja njegovatelja, utvrđivanje prava kao i podnošenje zahtjeva vrši se preko centra za socijalni rad odnosno općinske službe za socijalnu zaštitu, prema mjestu prebivališta ili boravišta podnosioca zahtjeva.

Poticažno i pozitivno porodično okruženje sigurnost je i stabilnost za svako dijete.

Djeca i odraslim licima koja su privremeno ili trajno bez roditeljskog, odnosno porodičnog staranja omogućava se zaštita i odrastanje u porodičnom okruženju.

Hraniteljstvo se provodi u skladu sa osnovnim principima socijalne zaštite i principima porodičnog okruženja, održivosti socijalnih veza, uključenosti hranjenika i najboljeg interesa hranjenika, te poštivanja ravnopravnosti spolova.

Specijalizovano hraniteljstvo je hraniteljstvo kojim se hranjeniku pružaju specijalizovane usluge zaštite zadovoljavanjem njegovih osnovnih i dodatnih životnih potreba, povezanih uz njegov psihofizički razvoj i nivo funkcionisanja koji odstupaju značajnije od odrastanja i razvoja lica iste životne dobi, a hranjeniku potrebnu zaštitu pruža specijalizovani hranitelj koji ima posebna znanja i vještine, te članovi njegove porodice.

Hraniteljska naknada i naknada za izdržavanje hranjenika

Uz ispunjavanje zakonskih odredbi i uslova prema Zakonu o hraniteljstvu FBiH, nakon propisanih procedura i postupaka stručne procjene, podnositelj prijave i njegov bračni odnosno vanbračni partner imaju obavezu proći zakonsku edukaciju za obavljanje hraniteljstva.

Visina hraniteljske naknade ovisi o broju i vrsti smještenih hranjenika, a osnovica za utvrđivanje iznosa hraniteljske naknade je prosječna neto-plaća isplaćena u FBiH za prethodnu godinu.

Mjesečna naknada hranitelju koji obavlja specijalizovano hraniteljstvo iznosi najmanje 30% od osnovice, i uvećava se za 20% za svakog narednog hranjenika.

Naknada za izdržavanje hranjenika odnosi se na troškove smještaja i izdržavanje hranjenika, te njegove lične potrebe u skladu sa njegovim individualnim planom.

Iznos mjesečne naknade za izdržavanje hranjenika za specijalizovano hraniteljstvo iznosi najmanje 50% od osnovice.

*Svako lice koje želi biti hranitelj podnosi prijavu za obavljanje hraniteljstva centru za socijalni rad prema mjestu svog prebivališta, odnosno boravišta

Materijalna podrška porodicama s djecom

Djeca s poteškoćama u razvoju ili invaliditetom, s prebivalištem u ZDK-u, koja dolaze iz domaćinstava u kojima ukupni mjesečni prihodi po članu zajedničkog domaćinstva ne prelaze 40% najniže plaće u FBiH ostvaruju **pravo na dječiji dodatak**, u skladu sa Zakonom o materijalnoj podršci porodicama s djecom u FBiH.

Visina dječjeg dodatka iznosi 19% najniže plaće u FBiH utvrđene u skladu s odredbama Zakona o radu.

Kanton može utvrditi i druga prava i proširiti obim prava utvrđenih federalnim zakonom, na osnovu svojih materijalnih mogućnosti i drugih potreba lica sa invaliditetom

--Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom **Zeničko-dobojskog kantona** predviđene su naknade za prava porodice s djecom:

Naknada umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje sa posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, utvrđuje se u visini od 1.000,00 KM mjesečno, za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva.

*Ženi-majci koja rodi blizance, treće i svako slijedeće dijete naknada plaće uvećava se za 20% za svako rođeno dijete.

Novčana pomoć ženi-majci koja nije u radnom odnosu ostvaruje se u visini od 1.000,00 KM mjesečno, a najduže 12 mjeseci od dana rođenja djeteta.

*Ženi-majci koja rodi blizance, treće i svako slijedeće dijete novčana pomoć uvećava se za 20% za svako rođeno dijete.

...prava iz socijalne zaštite, na nivou kantona:

novčana i druga materijalna pomoć (privremena, jednokratna, druga novčana pomoć ili prirodno davanje)

pravo na osposobljavanje za samostalan život i rad (osnovno obrazovanje i odgoj u odgovarajućim ustanovama, internatski smještaj, prijevoz i prehrana u odgovarajućoj ustanovi internatskog tipa)

*Nalaz i mišljenje o procjeni, praćenju i upućivanju djece sa teškoćama u razvoju u prvom stepenu donosi Stručno tijelo pri Javnoj ustanovi Centar za djecu i odrasle osobe sa posebnim potrebama ZDK-a

novčana pomoć socijalno-intervenirajućeg karaktera /sufinansiranje u troškovima nabavke ortopedskog pomagala, uz potvrdu Zavoda zdravstvenog osiguranja ZDK-a/

smještaj u ustanove socijalne zaštite (institucionalno zbrinjavanje i obezbjeđivanje usluga smještaja, stalne brige i pomoći u zadovoljavanju životnih potreba korisnika)

vršenje starateljstva i nadzor /oblik zaštite maloljetnih osoba bez roditeljskog staranja i punoljetnih lica koja nisu sposobna, ili koja nisu u mogućnosti starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama/

... prava iz dječije zaštite:

usluge dnevnog zbrinjavanja, rane intervencije i podsticaja razvoja djeteta, stručnog tretmana i terapijske podrške, psihosocijalnog osnaživanja i savjetovanja roditelja, **pri JU „Centar za djecu i odrasle osobe s posebnim potrebama“ ZDK-a**

smještaj u hraniteljsku porodicu (zaštita izvan vlastite porodice kroz osiguravanje odgovarajućeg porodičnog smještaja i zaštite u hraniteljskoj porodici)

...kao i prava porodice sa djecom:

naknada umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsutvuje sa posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta

novčana pomoć ženi-majci koja nije u radnom odnosu

zdravstvena zaštita za djecu od rođenja do polaska u osnovnu školu, koja nisu zdravstveno osigurana kao članovi porodice osiguranika

zdravstveno osiguranje za žene-majke porodilje, koje nisu u radnom odnosu za vrijeme trudnoće, porođaja i do uzrasta djeteta do godinu dana, ukoliko ne mogu biti osigurane po drugom osnovu

u skladu s propisima o radu, pravo na naknadu plaće za polovinu punog radnog vremena, kada ne radi, u iznosu od 50% od plaće koju bi ostvario za rad sa punim radnim vremenom

*Pravo na naknadu plaće za polovinu do punog radnog vremena može ostvariti roditelj do navršene 27.godine života djeteta, na osnovu **Nalaza i mišljenja Instituta o utvrđenoj potrebi za dodatkom za njegu i pomoć od strane drugog lica**

/uslov: da dijete nije smješteno u ustanovu socijalno-zdravstvenog zbrinjavanja odnosno ukoliko su oba roditelja zaposlena ili se radi o samohranom roditelju/

Centri za socijalni rad i općinske službe za poslove socijalne zaštite su ustanove prema kojima se podnose zahtjevi za ostvarivanje prava i koje provode postupak priznavanja prava, i prva su adresa u traženju i ostvarivanju prava iz socijalne, dječije i porodične zaštite

Propisom općine mogu se utvrditi i proširena prava iz socijalne, dječije i zaštite porodice sa djecom, odnosno može se prošiti krug korisnika socijalne zaštite u skladu sa programima odnosno planovima razvoja socijalne zaštite, specifičnim prilikama i potrebama korisnika

Usluge socijalnog i drugog stručnog rada kroz savjetodavni rad koji se najčešće obavlja u centrima za socijalni rad u rješavanju raznih individualnih, porodičnih i bračnih problema, prilagođen potrebama korisnika

/preventivni i motivaciono-savjetodavni razgovori/

Pravo na usluge socijalnog i drugog stručnog rada mogu ostvariti pojedinci, porodice i društvene grupe, neovisno od materijalnih mogućnosti i korištenja nekog od oblika socijalne zaštite, radi zaštite njihovih prava i interesa i sprečavanja pojava i ublažavanja posljedica socijalnih problema.

Centar za djecu i odrasle osobe s posebnim potrebama je javna ustanova koja pruža usluge od ukupnog značaja za rani podsticaj, procjenu i podršku djeci sa teškoćama u razvoju, dnevni boravak i zbrinjavanje djece i odraslih osoba sa invaliditetom, u smislu inkluzije, odgoja i obrazovanja, osposobljavanja, socijalizacije, integracije, samozastupanja i zadovoljavanja drugih životnih potreba djece i njihovih roditelja.

Socijalni model u procjeni djece – društvena odgovornost za smanjivanje nejednakosti

Iz pristupa planiranju podrške djeci, zasnovane na socijalnom modelu i modelu ljudskih prava, nastaje i stvarno razumijevanje podrške i osnaživanja.

Za razliku od medicinskog modela, socijalni model stavlja naglasak na modele podrške koji su kreirani na osnovu sposobnosti, interesa i potreba djece.

Lično usmjereno planiranje podrške se provodi u direktnoj saradnji sa djetetom i članovima porodice.